

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет гуманітарної, філологічної та економічної
освіти
Кафедра германської та слов'янської філології

О. В. Піскунов

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ»**

*підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В11 Філологія
Спеціалізація В11.041 германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська)*

Слов'янськ – Дніпро, 2025

УДК 378.016:81'255.4(072)
М54

Схвалено до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
протокол № 10 від від 30 червня 2025 року

Рецензенти:

Нестелєєв М. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Бурковська О. Й. – канд. філол. наук, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін ТОВ «Технічний університет «Метінвест Політехніка»

Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Основи художнього перекладу» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності В11Філологія В11.041 (Германські мови та літератури (переклад включно), перша англійська) / уклад. О. В. Піскунов. Слов'янськ; Дніпро: ДДПУ, 2025. 79 с.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів вищої освіти, що вивчають навчальну дисципліну «Основи художнього перекладу». Видання містить дидактичний комплекс для організації курсу: паспорт дисципліни, тематичний план, теоретичний зміст, завдання до практичних занять, питання до заліку та список рекомендованої літератури.

© О. Піскунов, 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
ПАСПОРТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ЗМІСТ КУРСУ.....	10
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	62
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ.....	68
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	71
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	73

ПЕРЕДМОВА

Курс «Основи художнього перекладу» покликаний ознайомити здобувачів із теоретичними засадами та підходами до перекладу художніх творів, з принципами та методами художнього перекладу, спрямованого на передачу максимальної точності змісту та авторської інтенції твору-джерела.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є морфологічні, синтаксичні та стильові особливості художнього перекладу, знання яких дає можливість формувати перекладацьку компетенцію студентів.

Метою курсу є ознайомлення здобувачів з загальними засадами науки про переклад, систематизація знань здобувачів про художній переклад, отриманих на заняттях з практики мови, а також подальший розвиток навичок художнього перекладу прозових, поетичних та драматургічних творів.

Основне завдання курсу – сформувати та вдосконалити навички художнього перекладу у процесі навчання. Тісне поєднання теорії з практичними заняттями дасть здобувачам змогу оволодіти основними перекладацькими прийомами, а аналіз творчого доробку українських перекладачів розширить уявлення про можливості рідної мови для передачі іншомовних реалій та понять. До посібника включено практичні завдання, питання для самоконтролю, контрольні роботи, короткий словник термінів; списки основної та додаткової літератури; указано джерела ілюстративного матеріалу.

I. ПАСПОРТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Основи художнього перекладу» є ознайомлення із сучасними теоріями та підходами до перекладу художніх творів; з видами, жанрами і композиційною структурою художніх творів, принципами, методами і моделями перекладу різних текстових жанрів на всіх етапах здійснення перекладацької діяльності: від попереднього перекладацького аналізу тексту вихідної мови через перекладацькі трансформації та когнітивні процедури перекладу до редагування і експертизи перекладеного тексту цільової мови; виконання літературних перекладів текстів чи фрагментів текстів художніх творів (прози та поезії).

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є: ознайомити студентів із сучасними теоріями та підходами до перекладу художніх творів; виробити у студентів уміння виявляти жанрові, стильові, структурні і тематичні матричні складові художнього тексту першотвору, що підлягають відтворенню при перекладі; навчити студентів здійснювати порівняльний перекладацький аналіз художніх текстів оригіналу та перекладу; домогтися усвідомлення студентами концептуальних відмінностей текстів художнього та інших стилів і необхідності застосування перекладацьких прийомів, що відбивають стан артефактів і ментафактів текстів оригіналу відповідно нехудожнього та художнього мовлення;

Обсяг дисципліни та види навчальної роботи:

- Загальний обсяг – 105 годин (3.5 кредити).
- Практичні заняття – 14 годин.
- Самостійна робота – 79 годин (підготовка до практичних занять, читання художньої та наукової літератури, виконання індивідуального завдання, підготовка до підсумкового контролю).

Форми контролю:

- Підсумковий контроль – залік.

- Поточний контроль – тести, оцінювання активності та якості підготовки на практичних заняттях, захист індивідуального навчально-дослідного завдання.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усь ого	зокрема				усь го	зокрема			
		л	п	лаб	с.р.		л	п	лаб	с.р.
Тема 1. Теоретичні основи художнього перекладу. 1.Теорія художнього перекладу як навчальна дисципліна. 2.Предмет, об'єкт, мета художнього перекладу. 3.Історія літературно-художнього перекладу з англійської на українську мову.	14	2	2		10	12	1	1		10
Тема 2. Основні техніки перекладу художнього тексту. 1.Загальна теорія художнього перекладу. 2.Часткові теорії перекладу (аспектна, денотативна, трансформаційна, функціональної еквівалентності). 3.Літературний переклад versus інтерпретативний переклад у художньому стилі.	14	2	2		10	12	1	1		10
Тема 3 Лексико-граматичні проблеми художнього перекладу. 1.Фразеологізми. 2.Паремії. 4.Порівняння. 5.Діалектизми. 6. Власні назви.	14	2	2		10	12	1	1		10
Тема 4 Синтаксичні особливості художнього перекладу. 1.Порядок слів у реченні. Інверсія.	14	2	2		10	12	1	1		10

2.Емоційно-експресивні конструкції. 3.Особливості перекладу англomовної дитячої художньої прози.									
Тема 5. Актуальні проблеми перекладу художнього тексту 1.Проблема художнього стилю і стилістики тексту у перекладознавстві. 2.Функції художнього твору через призму завдань перекладача. 3.Урахування ідіостилю автора та особистості перекладача у перекладацькій діяльності. 4.Ідейна та образна структура художнього першотвору.	13	1	2		10	11		1	10
Тема 6. Способи перекладу, що застосовуються у перекладі художнього твору 1. Підрядковий, скоповий, реферативний, анотаційний переклад. 2. Переклад-переспів, переклад-адаптація, транскрипція, транслітерація, калькування, пошук аналогій, пошук абсолютних та неповних еквівалентів, описовий переклад. 3.Порівняльний аналіз тексту перекладу художнього тексту та	13	1	2		10	11		1	10

його першотвору.									
Тема 7. Рівні адекватності перекладу першотвору. 1.Перекладацькі трансформації, застосовувані до перекладу текстів художніх творів: граматичні перестановки, заміни(структурні/функціональні),генералізація змісту, диференціація змісту, звуження, розширення, доповнення, опущення, компенсація).	12	1	1		10	10		0	10
Тема 8 Художній переклад стилістичних засобів і тропів 1.Стилістичні прийоми та переклад: епітети, порівняння, метафори. 2. Особливості перекладу панів(гри слів)	11	1	1		9	25		0	25
Усього годин	105	12	14		79	105	4	6	95

III. ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Теоретичні основи художнього перекладу.

'Literary Translation' is a term used loosely to refer to the translation of literature. Perhaps 'translating literature' or 'the translation of literature' is more accurate than 'literary translation' for the latter can be sometimes 'unliterary' in the sense that the translation of an SL literary text may fail to be literary in the TL, as demonstrated later in Chapters 4-6 later). That said, the term is used to be understood as a reference to the translation of literature that is hoped to be literary in the other language.

Some classic writers, poets and men of letters including Dryden, Saint Jerome, Humboldt Benjamin and others differing views about the possibility and the impossibility of translation (which is by implication literary translation) (see Schulte *et al*, 1992, for further details). Oddly enough, this controversy about a dichotomy of two extremes, the possibility and impossibility of literary translation is still going on these days. Strong voices like Humboldt in the 18th and 19th Centuries and the two pioneers of the Relative Theory of Language, Sapir and Whorf in the 20th Century, were heard about the impossibility of translation, due to their acculturation of language. To them, language is culture-specific and an expression of culture. It is a part of culture with which it is impregnated. In this sense, the linguistic relativity has far-reaching implications for translation, rendering it impossible, especially literary translation which is imbued with culture (see also *ibid.*, Boase-Beier, 2006 and Rojo, 2009 for further argument).

This unfortunate line of argument has continued up today with scholars like Snell-Hornby, Bassnett-McGuire, Robinson and others who claim that language is a part of culture, not the other way round, i.e. culture is a small part of language represented by cultural terms and some special ways of expressing meaning in a language; the other greater part of language is 'universal', i.e. non-cultural and common in all languages to all peoples the world over. These 'universals' - i.e. the vast majority of neutral words and expressions - are the integral part of language

that makes translation possible. Snell-Hornby, to cite one example, calls 'linguistic equivalence' and illusion, a chimera. She maintains that the concept of culture represents a totality of knowledge, proficiency and perception. Language is an integral part of culture, therefore, the translator needs to be not only bilingual, but also bicultural (1988: 42). This renders translation impossible, for biculturalness is *impossible* I believe. This approach to translation is outdated now due to the unstoppable continuation of the practice of translation and publication of great translations of great literary works by great translators worldwide.

Not only that, the unprecedented prosperous development of, and urgent need for translation as a discipline and practice is further confirmed evidence for yet a greater possibility of translation, whether Snell-Hornby and Company like it or not. She herself has minimized impossibility into difficulty of translating literary texts: "Literary texts, especially those embedded in a culture of the distant past, tend to be less easily translatable than those texts dealing with 'universals' of science". One still wonders about having a literary text which is not embedded with culture, past and present. Furthermore, this statement seems to be paradoxical with her claim of the totality of the culturalization of language as she concedes by implication that only some literary texts are embedded with culture, the rest are not, which is again not quite right for all literary texts are imbued with culture. Even Venuti, who criticizes the universal views of translation for ignoring cultural relativity, is himself admitting universalism about the nature and, hence, translation of literature (2000: 124. See Boase-Beier, 2006: 14).

Like describing the notorious statement, 'translators are traitors' (*Traduttori traditori*) as a very old joke by Raffel, it is sensible an approach to literary translation to stop describing it as impossible, even poetic texts, as Dryden and Jakobson claim, although the latter admits the possibility of what he calls a 'creative transposition' of literature (see Schulte *et al*, 1992 and Boase-Beier 2006: 13). A more practical approach is to declare that "the debate on the impossibility of translation seems pointless if we adopt a more flexible approach that shuns the belief in an extreme linguistic relativism. Another good reason to end this debate

on the impossibility of translation is the undeniable importance of translators in society" (Rojo, 2009: 21). As she rightly says, and in an answer to those who question the possibility of translation, "why justify an almost four-thousand-year-old practice that continues to play a central role in modern society?". She adds, "how is translation going to be impossible if the shelves of bookstores and libraries are full of translations" (ibid., 26) (see also above). At best, and as Landers suggests, we may talk in terms of "the uniqueness of literary translation" being a creative process in the first place (2001: 7-10).

Now, what is *Literary Translation*? Anani defines it crudely as "the translation of the different genres of literature including poetry narrative and drama. Like other types of non-literary translation, it involves transforming a verbal code into a different code, but unlike them, it is concerned not only in the referential meaning of words but also in their significance and effects" (1997: ch. 1). Landers defines literary translation in terms of uniqueness and creativity, describing it as "the most demanding type of translation". However he does not provide a straightforward definition for it throughout (2001). Most writers and translation theorists have not provided definitions for literary translation in clear terms. However, some classic writers define it through the literary translator's tasks and characteristics, what is translated (i.e. the spirit rather than the sense), the method of translation (i.e. free translation (or Dryden's 'paraphrase'), not literal translation), or the function of the translation (that is, to educate readers in foreign literatures and cultures, increase the expressivity of meaning of one's own language, etc.) (see Schulte *et al*, 1992). Others, like Landers and Newmark, define literary translation in terms of problems and main characteristics of literary language. Newmark singles out five main features of literary language that have to be rendered by the translator: (1) figurativeness and allegory; (2) onomatopoeic nature (that sound is as important as meaning); (3) rhythm; (4) each word counts; and (5) full of polysemous words and collocations. (1998: 102-3).

None of the previous definitions - or semi-definitions – can be satisfactory. A comprehensive definition in clear terms is required:

I define literary translation as a special type of translation that is concerned solely with translating literary genres and sub-genres into literary pieces of work in the TL, accounting for all features of literariness and creative style of the original, especially, re-registration, semantic density, syntactic and lexical intricacies, polysemy, Displaced interaction, multi-layeredness, symbolism / hypersemanticization, aestheticism, figurativeness and, most importantly, tone: the involvement of human feelings, sentiments and emotions.

Literary texts are different types. They are described as 'Literary Genres'. The major literary genres are three: *poetry*, *prose* and *drama*. Each of these genres has sub-genres distinguished within it as follows:

(a) *Poetry*: lyric poetry, epic poetry, ode, ballad, sonnet and children's rhyme;

(b) *Prose*: novel, short story (both of which are narrative fiction), popular fiction and tale;

(c) *Drama*: tragedy, comedy, farce, dramatic monologue.

Literary translation covers translating all these genres and sub-genres. The first two are attended to in this work, especially, the Short story, the Novel and Poetry, due to their popularity in literary translation studies. However, the third genre, Drama, is not included for many plays are more *adapted* than translated. However, when translated, they are approached in a way similar to that of the literary translation of prosaic and poetic texts. As to the crucial role of style in literary translation, it is discussed in a separate chapter due to its special significance in literary translation.

Тема 2. Основні техніки перекладу художнього тексту. 1. Загальна теорія художнього перекладу. 2. Часткові теорії перекладу (аспектна, денотативна, трансформаційна, функціональної еквівалентності).

3. Літературний переклад versus інтерпретативний переклад у художньому стилі.

Methods of Literary Translation

The age-old two rival methods of translation, *Free and Literal*, still hold tight despite the many methods of translation suggested by translation theorists, writers and professional translators in the contemporary theory of translation. For the purposes of this work, there is no need to review these methods, but focus will be on the major methods of translation in circulation these days. (For a short review of a good number of translation methods going around, see Newmark, 1988: ch. 5). **Semantic and Communicative Translation**

Among the celebrated pairs of polar methods of translation are Semantic and Communicative methods, suggested by Newmark (1981) in parallel with, and as a modern, but more specific alternative to the traditional pair, Literal and Free methods. He juxtaposes the two methods usefully and briefly as follows:

Communicative Translation

- smoother
- simpler
- clearer
- more direct
- more conventional
- conforms to a particular register
- undertranslates
- specific
- TL text-oriented
- TL readership-oriented
- concerned more with effect on TL

Readership

- emphasizes the 'force' of the original
- better than the original.

- involves a gain in force and clarity
- required to translate the vast majority of texts, especially non-literary like: journalism, informative texts, textbooks, reports, scientific and technological texts, non-personal correspondence, propaganda, publicity, public notices, standardized writing, popular / non-imaginative / scientific fiction.

(1981: chs. 3 &5)

Semantic Translation

- more complex
- more awkward
- more detailed
- more concentrated
- pursues thought-process not the intention of the transmitter
- overtranslates
- more specific than the original
- SL Text-oriented
- SL author-oriented
- concerned more with accuracy of Meaning of SL text.
- emphasizes the content of the original.
- inferior to the original
- involve a loss of meaning
- required to translate texts where

style and meaning are equally important and require to be translated closely as much lexically as grammatically, such as: literary, religious, philosophical, political, scientific (?) and technical (?) texts.

Right after this juxtaposition, Newmark makes a serious confession that "there is no one communicative nor one semantic method of translating a text ... A translation can be more, or less semantic – more, or less, communicative – even a particular section or sentence can be treated more communicatively or less semantically" (ibid.: 40). This confession 'upsets the applecart' as it were, confusing the two methods completely, for it is quite hard to imagine how the same sentence, which is at the end one idea, can be translated half semantically, half communicatively. Are these methods based on word-for-word translation so that some of the words of the sentence are translated semantically, others are translated communicatively? This is really difficult to accept in application.

Such objections can be understood by tracing Newmark's reconsideration of his methods in later books and statements of his. In his more famous book, *A Textbook of Translation* (1988), he relegates the two methods to a minor position, briefing them on passing in Chapter Five on "Translation Methods". This leads to a logical conclusion that had he been insistent on them, he would have reinstated and developed them in this and other later books of his. Still more surprising is his abandoning of the two or any other methods in favor of the importance of the language of the text. He says: "I unify my dual theory of semantic and communicative translation with three propositions ...". They are based on the importance of the language of the text; (1) the more important, the more closely translated; (2) the less important, the less closely related; and (3) the better written a text, the more closely translated whatever its degree of importance might be. (1994: 36-37). A further contradiction and confusion is caused by (3) which gives

precedence to the good style of writing over importance. One is confused as to which to give priority at translating: importance, good writing, or communicative-semantic translation? The application of any of the three will invalidate the remaining two.

To bring the whole thing to the right track, it might be a good idea to do either of the following:

(a) either to decide on only one of the three factors pointed out above, and take it up as the criterion of the translation method recommended;

(b) or to go back to the old-age dichotomy of literal and free translation methods (and Newmark himself has done that in his book in 1988, assigning a large space for 'Literal Translation'), the origin of semantic (i.e. more or less 'literal') and communicative (i.e. roughly 'free') translation. This will be strongly commended to put an end to confusion, especially with one or two modifications made on Newmark's points of juxtaposition between his two methods.

1.3.2 Literal and Free Translation

In a previous work of mine, I have suggested a kind of assimilation between major pairs of juxtaposed methods of translation, with the aim to bring them back to the general and well-known original (i.e. free and literal) and simplify the argument about translation methods especially for the students of translation and trainee translators. Here is the list again, with the last two being added here (see Ghazala, 2008 / 2012d: 4):

1. *Literal vs. free translation* (Ghazala, 2008; Newmark, 1988).
2. *Semantic vs. communicative translation* (Newmark, *ibid.*).
3. *Formal correspondence vs. textual equivalence* (Catford, 1965).
4. *Formal equivalence vs. dynamic translation* (Nida, 1964; Nida & Taber, 1969).
5. *Non-pragmatic vs. pragmatic translation* (Bell, 1991; Hatim & Mason, 1990 & 1997, Baker, 1998; Snell-Hornby, 1988; and others).
6. *Non-creative vs. creative translation* (Beylard-Ozeroff *et al.*, 1998; Landers, 2001).

7. *Non-idiomatic vs. idiomatic translation* (Newmark, 1988).

8. *Ordinary vs. literary translation* (see Chapters 4-5 later)

9. *Poetical vs. poetic translation* (see Chapter 6 later).

Prior to suggesting a modified, more comprehensive and simplified version of a table of translation methods matching that of Newmark above, a word is due about literal translation and free translation.

Literal Translation, to start with, is seriously mistaken as a reference to only one method of translation, the infamous *word-for-word translation*, concerned with translating individual words more out of context than in context. Although we translate words, "words alone do not carry meaning" (Raffel, 1994: 4). We translate words in context, and context is of different types: referential, collocational, syntactic, stylistic, semantic, pragmatic, situational, cultural, etc. (Newmark, 1988: 73). Translators deal more with ideas than words, and, in literary translation, they deal *inter alia* with cultures (Landers, 2001: 72).

Literal translation is normally taken to mean literal translation of meaning, no more no less, without beating about the bush. Everything is translated to a measure as much as possible: no deletions, no additions, no unnecessary exaggerations, no artificialities or groundless digressions. Thus, literal translation is "*the accurate translation of meaning as closely, directly and completely as possible*" (see also Ghazala, 2008 /2012: 9). This is also the sense meant by Newmark in his discussion of the term. He describes himself as 'literalist', that is, a partisan of literalness of meaning, not words. In the *Preface*, he declares: "I am somewhat of a 'literalist', because I am for truth and accuracy ... words as well as sentences and texts have meaning, ... you only deviate from literal translation when there are good semantic and pragmatic reasons for doing so..." (1988: xi & 73). Therefore, the literal translation of meaning is after sense in the first place, as accurately as possible, be it figurative, non-figurative, denotative, connotative, cultural, non-cultural or other. A third mistaken common practice of free translation is the tendency on the part of some translators to over-exaggerate, overemphasize, be over-expressive, classical / frozen formal, or rhetorical with the

aim to provoke greater effect and be more impressive. This is due to their misapprehension of good translation to be as much effective, rhetorical, expressive and impressive as possible, regardless of the types of text, context, readership, topic, historical background and register.

To overcome any shade of misunderstanding, I would define free translation as *"a method concerned more with the message than the fine details of meaning and its componential constituent words in context. Its focal point is the production of (a stylistic-semantic) effect of some kind on the TL readers to impress them more unjustifiably than justifiably by means of exaggeration, provocation, prejudice, rhetoric, expressiveness, classical / frozen formality, understatement, overstatement, aesthetic, pragmatic, religious, cultural, social, ideological or other factors". These are features of style and tone before anything else.*

Тема 3 Лексико-граматичні проблеми художнього перекладу. 1.Фразеологізми. 2.Паремії. 4.Порівняння. 5.Діалектизми. 6. Власні назви.

Сутність цієї техніки перекладу полягає в зміні формальних або смислових компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для перекладу, а також адаптації створеного тексту перекладу до мовної компетенції нового адресата та з урахуванням стилістичних норм мови перекладу. Також було подано декілька класифікацій, які є базовими для виконання подальшого аналізу у межах цього підрозділу.

У художньому перекладі, на основі якого побудована наше дослідження, вчені виділяють дві основні групи перетворень: *лексичні та граматичні*. Для кожного типу перекладу (напр. науково-технічний, суспільно-політичний, юридичний, художній та інші типи перекладу) окрім основних традиційних трансформацій, існують й специфічні перетворення, що притаманні окремим типам. Так, перекладаючи тексти науково-технічного стилю необхідно брати до уваги специфічність лексики та

правильно підбирати слова у мові перекладу. Якщо ж йдеться про художній переклад, то тут ситуація складніша, адже від перекладача потребується не лише передача чітко та лаконічно викладеного тексту, а й доцільне розуміння поняття трансформацій і особливе бачення щодо їх застосування.

Лексичні трансформації виникають тоді, коли підбір повноцінного еквіваленту є неможливим або ж викривляє, вульгаризує початковий зміст і є відмінним від вихідних одиниць через асиметричність української та англійської мов. В англо-українському перекладі лексичні трансформації часто є питанням індивідуального вибору перекладача і, як правило, сильно залежать від стилістичних особливостей цільового тексту. Причинами виникнення лексичних трансформацій Т. Левицька та А. Фітерман вважають наступні аспекти:

- різні ознаки одного денотата в різних мовах;
- різниця в смисловому об'ємі;
- різна словосполучність;
- різні вживання слів одного значення

Всі елементи денотативної системи мови можна розподілити на дві основні групи, до яких входять: одиниці мови, що вже мають у мові перекладу сталий відповідник та одиниці мови, що не мають відповідника у цільовій мові. Не маючи відповідника, мовна конструкція зазнає деяких перетворень. Прикладами можуть слугувати власні назви, які притаманні культурі оригіналу або ж які являються нестандартними для мови перекладу, професійні терміни, що різняться за функціоналом. Давайте порівняємо класифікації, надані Карабаном В. та Рецкером Я. і проаналізуємо їх. У своїй роботі Карабан В. І., розподіляє лексичні трансформації на:

- конкретизацію значення слова;
- генералізацію значення слова;
- додавання слова;
- вилучення слова;

- заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови;
- перестановку слова.

В свою чергу, Я. Рецкер виділяє наступні лексичні трансформації:

- диференціація значень;
- конкретизація значень;
- генералізація значень;
- модуляція;
- антонімічний переклад;
- цілісне перетворення;
- компенсація втрат в процесі перекладу.

Деякі вчені не погоджуються з класифікацією Я. Рецкера, вважаючи, що антонімічний переклад доцільно відносити до змішаних лексико-граматичних трансформацій. До цієї ж групи трансформацій відносять модуляцію або смисловий розвиток і його похідні. Класифікація В. Карабана, в свою чергу, не включає жодних змішаних перетворень. Ця класифікація буде проаналізована у межах нашого дослідження, проте з певним розширенням.

На рівні речення найпоширенішими трансформаціями є наступні: *перестановка, заміна, конкретизація, генералізація, додавання слова, вилучення слова, калькування, компенсація*. Саме на них ми зосередимо нашу увагу. Важливо зауважити, що на практиці у чистому вигляді усі вищеописані трансформації використовуються дуже рідко, найчастіш вони взаємопов'язані між собою.

Калькування (дослівний або буквальний переклад) – це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи частіше складного слова (терміну) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. Українська мова має значну кількість запозичень, що були відтворені в мові за допомогою

калькування. Рідна мова збагатилась словами-кальками з польської мови: *podręcznik* – підручник, *preścieradło* – простирadlo, *posiadać* – *posidati*. Так і в англійській мові є достатня кількість загальноживаних фраз та слів, які були перекладені з інших мов за допомогою даної перекладацької трансформації. Так, наприклад англійське слово *pineapple* є калькою з голландського слова *pijnappel*, яке в свою чергу є запозиченням з французької *potte de pin*. Подібні запозичення сприяють створенню нових лексем у мовах. Калькування являє собою мовну конструкцію, яка є фонетичною та морфологічною адаптацією. Варто зробити акцент на тому, що існує широка класифікація даного типу трансформації, яка включає в себе досить розширений спектр калькувань, серед яких варто виділити абсолютне або часткове калькування, семантичне, змішане калькування і також калькування акронімів.

Одним із тлумачень калькування є дослівний переклад. Вважається, що буквальний переклад є частіш за все недоцільним у текстах не технічного спрямування, адже результатом цього може бути некоректне розуміння інформації читачем, особливо, якщо мова йде про відтворення ідіоматичних виразів. Дослівний переклад є свого роду «фотографією» оригіналу. Основне завдання перекладача – створення адекватного перекладу, який відтворює як зміст, так і форму оригіналу засобами іншої мови. Проілюструвати дану трансформацію можуть наступні приклади: **Оригінал:** *My bow is a rarity, crafted by my father along with a few others that I keep well hidden in the woods, carefully wrapped in waterproof covers* (Collins S. *The Hunger Games*, p. 81).

Переклад: *Мій лук – справжній раритет, один із тих, що були змайстровані ще моїм батьком, – я надійно заховала всі луки в лісі, обачно загорнувши їх у водонепроникну тканину* (Коллінз С. *Голодні ігри*, с. 24).

Прикметник *waterproof* був перекладений за допомогою передачі змісту шляхом застосування дослівного перекладу. Якщо аналізувати всі складові даного слова ізольовано, то можна помітити, що вони були

буквально перекладені з англійської мови на українську. Water – вода (у нашому випадку водо-), proof – непроникний.

Оригінал: *And, to hear her tell it, Effie knows everyone who's anyone in the Capitol and has been talking us up all day, trying to win us sponsors* (Collins S. The Hunger Games, p. 90).

Переклад: *Еффі знала всіх у Капітолії й цілісінький день без упину торохкотіла про нас знайомим, шукаючи нам спонсорів* (Коллінз С. Голодні ігри, с. 28).

У даному випадку *sponsors* при перекладі на українську мову є копією вихідної структури лексичних одиниць.

Конкретизація значення – це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики [9, с. 39]. Оскільки для англійської мови є характерним використання великої кількості назв процесів, первинних та вторинних властивостей, слів із широкою семантичною основою, то їх переклад значною мірою залежить від конкретного їх значення. У багатьох випадках перекладач застосовує експресивну конкретизацію, яка в перекладі використовуються разом з експресивним узгодженням. Це явище можна простежити у випадках, де в перекладі, залежно від контексту, вільно звужуються рамки загальних семантичних значень заради більш конкретних – контекстуальних.

Оригінал: *But I got a decent price for his pelt* (Collins S. The Hunger Games, p. 8).

Переклад: *Проте я вторгувала гідну ціну за її хутро* (Коллінз С. Голодні ігри, с. 28).

У процесі перекладу цього речення слово *get*, яке має загальне значення – отримувати, здобувати, було відтворено із вужчим семантичним значенням. Ми спостерігаємо як лексема, не маючи внутрішньої диференційованості підлягає конкретизації.

Генералізація же являє собою явище протилежне конкретизації. Воно використовується під час перекладу з англійської мови на українську значно рідше. Генералізація – це лексична перекладацька трансформація, «внаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням» [10, с. 334]. Узагальнення використовується з метою запобігання перевантаження текстовими реаліями, які можуть бути не знайомими українському читачеві, а отже – дещо спрощує загальне розуміння. Рід замінюється видом, тоді як у випадку з конкретизацією все відбувається навпаки.

Оригінал: *When I was younger, I scared my mother to death, the things I would blurt out about District 12, about the people who rule our country, Panem, from the far-off city called the Capitol* (Collins S. *The Hunger Games*, p. 23).

Переклад: *Коли я була молодшою, то бовкала всілякі дурниці про Округ 12, чим до смерті лякала матір: я розводилася про людей, які керують нашим життям із Капітолія – далекої столиці нашої країни, Панему* (Коллінз С. *Голодні ігри*, с. 7).

У цьому прикладі, явище генералізації прослідковується у перекладі слова *country*, яке за контекстом може вживатись у значенні країни, але перекладач вирішив розширити рамки, переклавши його більш глобально – життя.

Оригінал: *He plucks a few blackberries from the bushes around us* (Collins S. *The Hunger Games*, p. 9). **Переклад:** *Він зірвав кілька ягід із куща ожини* (Коллінз С. *Голодні ігри*, с. 2).

Такий приклад є досить цікавим, адже містить в собі реверсивний переклад, де зустрічаються явища як конкретизації, так і генералізації. Перше явище можна прослідкувати при перекладі слова *blackberries* – *ягоди*, друге при перекладі слова *bushes* – *кущ ожини*.

В процесі перекладу тексту українською мовою перед перекладачем постає завдання відтворити його настільки доцільно, щоб у читача склалось враження, що цей текст був написаний саме українською мовою. В деяких

ситуаціях професія перекладача змушує його мислити ширше і більш різнобічно, іноді навіть необхідно додавати кілька слів, щоб замінити незвичні ідіоми та фрази. У своїй науковій праці Івашкова дає наступне визначення явищу додавання в перекладацькій практиці: додавання – це відновлення інформації, яка міститься в реченні, але фактично є в ньому відсутньою [7]. Але перекладачу варто бути впевненим, що текст перекладу буде актуальним, всі стилістичні особливості будуть збережені, він буде культурно та релігійно адаптованим і не спаплюжить зміст, намір і цінності, які були вкладені автором в оригінальний твір. Н'юмарк справедливо зауважив, що додавання не працює на однакових умовах для всіх мов та культур, а інформація, що додається до перекладу, має відповідати трьом головним аспектам: культурний аспект (врахування різниць між культурою тексту оригіналу та перекладу), технічний аспект (дотримання заданої теми) та лінгвістичний аспект (пояснення використання конкретних слів).

Оригінал: *In a way, that's a plus because at least she can be counted on to corral us around to places on time* (Collins S. The Hunger Games, p. 90).

Переклад: *Хоча я й недолюблюю Еффі, але зараз не відмовилася б від її підтримки. Принаймні вона підказуватиме нам, куди йти і що робити* (Коллінз С. Голодні ігри, с. 24). **Оригінал:** *My father got to know my mother because on his hunts he would sometimes collect medicinal herbs and sell them to her shop to be brewed into remedies* (Collins S. The Hunger Games, p. 120).

Тема 4 Синтаксичні особливості художнього перекладу. 1.Порядок слів у реченні. Інверсія. 2.Емоційно-експресивні конструкції. 3.Особливості перекладу англomовної дитячої художньої прози.

Трансформації на синтаксичному рівні.

3.1.Заміна сполуки словом і навпаки.

3.2.Заміна синтаксичного зв'язку у словосполучах і реченнях.

3.3.Членування речень.

3.4. Об'єднання речень.

3.5. Додавання мовних одиниць і конструкцій.

3.6. Анафоричні й еліптичні заміни.

3.7. Перестановки.

На синтаксичному рівні виокремлюємо такі перекладацькі трансформації:

заміни словосполуки словом і навпаки: *...Все равно на нем Зобар гарцевать станет* (Горький, Старуха Изергиль). // *...однаково на ньому Зобар гарцюватиме.*

замінами синтаксичного зв'язку у словосполученнях і реченнях (наприклад, у випадках синкретизму форми – вживання складносурядного речення у значенні складнопідрядного, безсполучникового речення у значенні складносурядного тощо): *Что-то ветром подуло...* (Чехов, Хамелеон) // *Щось вітер подув ...* В оригіналі – односкладне безособове речення, що виражає пасивну дію; у перекладі – двоскладне, що виражає активну дію.

членування речень – перетворення складного речення мови оригіналу на два й більше самостійних речення в мові перекладу:

Ночь истекала, а луна всё сияла (Шукшин, Калина красная). // *Ніч закінчувалася. А місяць все сяяв.*

Hermione's eyes were puffy and red; she looked as if she had not slept (Ролінг, Гаррі Поттер і смертельні реліквії) // *Очі в Герміони були підпухлі й червоні. Здається, вона взагалі не спала.*

об'єднання речень – перетворення синтаксичної структури оригіналу шляхом з'єднання двох (чи більше) речень в одне (складне):

Вскоре вышел директор. Дед провожал его (Шукшин, Калина красная) // *Скоро вийшов директор, якого проводив дід.* Прості, мало поширені речення об'єднані в складнопідрядне речення з присубстантивним підрядним.

У цьому випадку перекладач відійшов від жанрової специфіки оригіналу (твір В. Шукшина «Калина красная» – кіносценарій).

опущення мовних одиниць і конструкцій:

*Карл Иванович, не обращая на это **ровно** никакого внимания ...* (Л. Толстой, Детство) // *Карл Іванович, не звертаючи на це ніякісінької уваги...* – опущення частки *ровно* обумовлено відсутністю її прямого еквівалента в українській мові; перекладач компенсує таке опущення суфіксом суб'єктивної оцінки в слові *ніякісінького*, що додало експресивного значення до тексту перекладу, втраченого в результаті опущення.

додавання мовних одиниць і конструкцій – вид граматичних трансформацій, що являють собою лексичне збільшення:

Уж лучше бы век учиться да не уезжать... (Л. Толстой, Детство) // *Вже краще б довіку вчитися та не їхати **нікуди**...*; *Sind sie bald fertig?* – *послышался из классной голос Карла Ивановича* (Л. Толстой Детство) // – *Sind sie bald fertig?* – *почувся з класної **кімнати** голос Карла Івановича*. Додавання обумовлені інформативною недостатністю деяких семантичних компонентів для українського читача, нехарактерним для української мови слововживанням тощо.

перестановки – зміни порядку елементів у тексті перекладу в порівнянні з оригіналом – диктуються правилами порядку слів у тій чи іншій конструкції певної мови:

– *Скоро **ли** вы будете готовы?* (Л. Толстой, Детство) // ***Чи** скоро вы будете готовы?* Винесення на початок речення питальної частки **чи** в перекладі, еквівалентній російській **ли**, обумовлено правилами порядку слів в українських питальних реченнях.

Hercule Poirot, swaying to and fro in the tube train, thought to himself that there were too many people in the world // *Похитуючись взад і вперед у вагоні метро і валячись то на одного, то на іншого пасажира, Еркюль Пуаро думав*

про те... В англійській мові закріплений порядок слів: спочатку – головні члени речення – підмет і присудок, потім – другорядні. В академічній граматиці української мови вказано, що звичайне розташування членів речення в українській мові відбувається відповідно до моделі: обставина, присудок, підмет, тобто порядок протилежний прийнятому в англійській мові.

Описані синтаксичні трансформації можуть бути як формальними, так і формально-змістовими. Наприклад, заміна означено-особових речень безособовими впливає на зміст фрази: *Не знаю, що произошло с Лерхом* (А. Грин, Бегущая по волнам) // *Не відомо, що трапилося з Лерхом*.

З. Д. Львівська вважає, що між різними типами трансформацій глухої стіни не існує, трансформації можуть носити комплексний характер, поєднуватися одна з іншою. [Львівська, с. 2]. Морфологічні та синтаксичні трансформації зазвичай взаємообумовлені. Для українського перекладу характерна заміна дієприкметникового звороту підрядним присубстантивним реченням, при цьому еквівалентом дієприкметника виступає однокореневе дієслово: *Дорога шла между разбросанными группами дубов и орешника, покрывавшего луг* (Гоголь, Вий). // *Дорога йшла між розкиданими групами дубів та ліщини, що вкривали луку*. Така трансформація пояснюється тим, що дійсні дієприкметники з суфіксами *-ви-, -ш-*, що активно вживаються в російській мові, не вживаються в українській, не відповідають її літературній нормі [Ющук, с. 398].

Такі дієприкметники також перекладаються дієприслівниками: *...проходивший мимо ремесляник, долго еще остановившись, нюхал, как гончая собака, воздух* (Гоголь, Вий) // *...який-небудь ремісник, проходячи мимо, зупинявся і довго ще нюхав, як гончак, повітря*. Дієприкметник *проходивший* замінено в перекладі дієприслівником *проходячи*; а дієприслівник *остановившись*, в свою чергу, переведено дієсловом *зупинявся*. Для української мови не властиві також дійсні дієприкметники теперішнього часу на *-учій. -ючій* (крім деяких збережених давніх

дієприкметників, які, виражаючи постійну ознаку, перейшли в розряд прикметників: *співучий, живучий, родючий, палючий, кусючий, лежачий, ходячий, зрячий, терплячий*). Замість них вживаються підрядні означальні речення, прикметники з суфіксами **-льн-, -н-** іменники й інші засоби. Вибір такого засобу залежить від сутності визначуваного поняття, а також від значення іменника, з яким воно поєднується.

Література

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Стріха М. В. Український художній переклад. К.: Факт – Наш час, 2006. 344 с.
4. Ющук І. П. Українська мова: підручник. К.: Либідь. 2008. 640 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Ільф І., Петров Є. Дванадцять стільців. Золоте теля: Романи. Пер. з рос. М. Пилинської, Ю. Мокрієва. К.: Дніпро, 1989. 598 с.
2. Толстой Л. М. Дитинство. Отроцтво. Юність. К.: Худ. література, 1990. 338 с.
3. Чехов А. П. Вибрані твори. Переклад з рос: А. Хуторяна, С. Воскресенка. К.: Дніпро, 1981. 254 с.
4. Шукшин В. Калина червона: Оповідання, кіноповісті; перекл. з рос. Г. Тютюнника. К.: Вища школа, 1986. 560 с.

Тема 5. Актуальні проблеми перекладу художнього тексту

1. Лакуни. Типологія лакун.
2. Реалії. Класифікація реалій в перекладознавстві.
3. Прийоми перекладу реалій.

1. Лакуни. Типологія лакун.

Лакуна (від лат. *lacuna* – пробіл, заглиблення) – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [Селіванова 2010, с. 321].

Лакуни суперечать звичному діапазону досвіду мовця, носія іншої мови. Головними ознаками лакун є незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість.

У мовознавстві існують різнопланові класифікації лакун. Систематизовану класифікацію подано в «Лінгвістичній енциклопедії» О. О. Селівановою [Селіванова 2010, с. 321]. Лакуни поділяються на системні та функціональні, або мовні й мовленнєві, мовні й культурологічні. Системні (мовні) лакуни виявляються при зіставленні одиниць різних рівнів мовної системи, а функціональні (мовленнєві) – в мовленні.

Системні лакуни диференціюються залежно від мовного рівня на:

фонетичні (відсутність в одній мові певних фонем, невідповідність інтонаційних конструкцій, наголосу, пауз): так, відсутні в українській мові довгі фонemi, що мають місце в англійській і німецькій мовах і диференціюють значення слів: англ. *bed* [bed] – ліжка, а *bird* [bɜ:d] – птах; англ. *pool* [pu:l] – калюжа, а *pull* [pul] – тягти; англ. *eat* [it:] – їсти, а *it* [it] – воно; нім. *Beet* [be:t] – клумба, а *Bett* [bet] – ліжка; пор. наголос в укр. *сосна*, *дрова*, *петля*, *кропива*, *столяр*, *колесо*, *решето* – рос. *сосна*, *дрова*, *петля*, *крапива*, *столяр*, *колесо*; *решето*; наголос в польській мові на передостанньому (пор. укр. *кіно* // пол. *kin*o; укр. *смола* // пол. *sm*ola), у французькій на останньому складі (на останній голосній, що вимовляється): *Soleil* (сонце), *amitié* (дружба), *paradis* (рай), *vacances* (канікули) тощо.

лексичні (відсутність в одній мові слова-відповідника): рос. *матрешка*, *кокошник*, *щи*, *пельмени*, *дудка*; укр. *бриль*, *борщ*, *вареники*, *кобза*, *трембіта*; ісп. *сомбреро*; пол. *бігос*; англ. *хагіс*; груз. *чача*.

номінативні (невідповідність статусу найменувань у двох мовах, наприклад, відповідником простого слова однієї мови є композит або сполука іншої): рос. *железная дорога* – укр. *залізниця*, рос. *шахматная доска* – укр. *шахівниця*, рос. *научный работник* – укр. *науковець*, англ. *barber* – укр. *пара над водою в морозний день*.

морфологічні (відсутність в одній мові певної морфологічної категорії порівняно з іншою): дійсні дієприкметники відсутні в українській мові: рос. *цветущий сад* // укр. *садок, що цвіте*; герундій має місце в англійській, відсутній в українській мові: *He started walking backwards, beaming, drinking them in* (Ролінг, Гаррі Поттер і смертельні реліквії) // *Він розвернувся й пішов спиною вперед, сяючи усмішкою й радіючи, що бачить друзів*.

синтаксичні (невідповідність синтаксичної будови у мовах): укр. *У нього карі очі* // англ. *He has brown eyes* // нім. *Er hat braune Augen* // пол. *Ma brązowe oczy*.

стилістичні (розбіжність відповідників за стилістичною забарвленістю): пор.: рос. *глаза* (нейтр.) – *очи* (стилістично забарвлене: поетичне, високе) // укр. *очи* – нейтр.

До складу **функціональних лакун** відносять:

діяльнісно-комунікативні (невідповідність різного роду комунікативно релевантних кінем – фонаційних, жестів, міміки, рухів тіла, голови, ніг; типу погляду, відстані комунікантів, часових особливостей спілкування, торкань, постави тощо). Кивок голови у росіян, українців – так, у болгар – ні.

культурологічні, зумовлені особливостями національної ментальності й культури, мовленнєвого етикету;

лакуни культурного простору (специфіка реалій: національних страв, одиниць міри, свят, обрядів і т. ін.). Лакуни культурного простору включають лакуни сприйняття відстані, етнографічні, пов'язані з побутом, лакуни культурного запасу (символічні).

У теорії міжкультурної комунікації лакуни диференціюються на: суб'єктивні, або національно-психологічні;

лакуни комунікативної діяльності,
 лакуни культурного простору,
 текстові.

У межах **національно-психологічних лакун** виокремлено:

лакуни характеру згідно самооцінки етносу або оцінки його іншими етносами;

внутрішні силогічні лакуни, що представляють спосіб мислення народу;

культурно-емоційні, що стосуються публічного висловлення почуттів;
 лакуни гумору.

Існують інші класифікації лакун. Так, за принципом співвідношення слова з концептом виділені:

лексичні – за умови відсутності слова чи сполуки в іншій мові та при наявності концепту;

семантичні – при відсутності семми, але при наявності концепту;

концептуальні (когнітивні) – при відсутності концепту та слова [Селіванова 2010, с. 321].

Термін *лакуна* в перекладознавстві ототожнюється з безеквівалентною лексикою, хоч вони перебувають у відношеннях включення другої до першої (не всяка лакуна є безеквівалентною). Дослідники пропонують розмежувати когнітивні лакуни як безеквівалентні слова, а відсутність слів і семем ототожнювати із власне лакунами. Лакуни називають також терміном *реалії* (Р. Брислін), проте реалії належать до концептуальних лакун .

2. Реалії та їхня типологія.

Лакуни культурного простору називають реаліями (які позначають національні страви, одиниці міри, свята, обряди тощо, а також сприйняття відстані, етнографічні, пов'язані з побутом, лакуни культурного запасу (символічні)). Р. П. Зорівчак визначає реалії як «монолексемні та полілексемні одиниці, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріплений комплекс краєзнавчої інформації, чужої для

об'єктивної дійсності мови сприймача». О. Д. Швейцер реаліями називає одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві одній лінгвокультурі та відсутні в іншій.

Лексичні одиниці, що передають культурну інформацію (реалії), діляться на ряд тематичних груп:

а) Житло, майно:

Ранчо (Бразилія): 1. Хижа із пальмового листя чи соломи; 2. Ферма, садиба.

Фазенда (Бразилія) – помістя.

Хата – «беленый крестьянский дом на Украине, юге России».

Изба – «деревянный крестьянский дом» .

Сакля – житло горців Кавказу. *Чурек і сакля – все твоє; Воно не прошене, не дане, Ніхто й не возьме за своє, Не поведе тебе в кайданах* (Тарас Шевченко) [СУМ, т. 9, с. 17].

Макогон – «дерев'яний стержень із потовщеним заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно тощо». *До Хіврі сікався [Солоній], за макогін хватався, І не на жарт-таки, сердега, розгулявся* (Гулак-Артемівський) [СУМ, т. 4, с. 603].

Макітра – «вид глиняного посуду великого розміру напівсферичної форми з широким отвором» [СУМ, т. 4, с. 602]: *Вареники ті самі, та інша макітра* (Українські народні прислів'я та приказки).

Мачете – великий ніж, тесак, для сільськогосподарських робіт в латиноамериканських країнах.

Рубель – «вузька дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками для качання білизни». *Випрала ми сім пар онучок, сушили на кабиці, моя жінка викачала їх рублем та качалкою, щоб м'які були, як пух* (Юрій Яновський) [СУМ, т. 8, с. 892].

б) Одяг, головні убори:

Пончо – накидка, плащ з прорізом для голови в латиноамериканських країнах.

Сарапе – подібна одежа в Мексиці.

Пала – подібна одежа в Бразилії.

Сомбреро (Мексика, Чілі. Від ісп. *Sombrero, Sombra* – тінь) – селянський широкополий капелюх із листя рослини з тією ж назвою.

Бриль (укр.) – «головний убір з широкими полями». *Меркурій низько поклонився, Перед Зевесом бриль ізняв* (Іван Котляревський) [СУМ, т. 1, с. 236].

Постоли (укр.) – 1. заст. М'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до ніг мотузками (волоками). *Куди ти вбрався на стіл з постолами?* (Номис); 2. діал. Те саме, що личаки. *А ще, правда, на козакові Постоли в'язові* (Українські народні думи...) [СУМ, т. 7, с. 377].

Ланти (рос.) – «в старое время: крестьянская обувь, сплетенная из лыка, охватывающая только стопу. *Липовые ланти. Лантем щи хлебает кто-н.* (совершенно необразован, некультурен; разг. шутл.). *Ланотная деревня* (перен.: нищая и некультурная; устар.).

Плахта (укр.) – «жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини». *Продай, милий, дві телички, Та справ мені дві спіднички, Щоб я в плахті не ходила, Щоб я людей не смішила* (Павло Чубинський) [СУМ, т. 6, с. 571].

Сарафан (рос.) – 1. В старое время: женская крестьянская одежда, род платья без рукавов, надеваемая поверх рубашки с длинными рукавами

Тулуп (рос.) – «долгополая меховая шуба, обычно нагольная, не крытая сукном». *Овчинный.*

Кожух (укр.) – «довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини». *Одягнувши нові, кримських смушків кожухи, стали [козаки] виходити* (Квітка-Основ'яненко); *А сам сотник у кожусі.. Коло клуні походжає* (Тарас Шевченко) [СУМ, т. 4, с. 208].

в) Їжа, напої:

Чича – кукурудзяна горілка в латиноамериканських країнах.

Чача – грузинський алкогольний напій, що відноситься до класу виноградних брендів.

Грапа – італійський алкогольний напій, що відноситься до класу виноградних брендів.

Текіла (Мексика; ісп. *tequila*) – алкогольний напій (горілка) із соку агави, що виробляється зазвичай на околицях Текіли – міста у Мексиці.

Сангрія – напій із води, червоного вина та цукру, що настоявся на фруктах.

Самогон – «український алкогольний напій (горілка), який виготовляють кустарним способом із буряків, картоплі, цукру тощо» [СУМ, т. 9, с. 33].

г) Види праці та заняття:

родео – в латиноамериканських країнах згін скоту.

д) грошові знаки, одиниці міри:

Песо – основна грошова одиниця багатьох латиноамериканських країн.

Болівар – грошова одиниця Венесуели.

Соль – грошова одиниця Перу.

Гривня – основна грошова одиниця України.

Рубль – основна грошова одиниця Росії.

Копійка // копейка – розмінна грошова одиниця України та Росії.

Злотий – основна грошова одиниця Польщі.

Ліга – старина міра відстані в Латинській Америці.

Ярд (англ. *yard*) – міра довжини, 1 ярд – 0,9144 м.

Фут (англ. *foot*) – міра довжини, 1 фут – 0,305 м.

Дюйм (англ.) – міра довжини, 1 дюйм – 2,539 м.

е) Музичні інструменти, народні танці та пісні, виконавці:

Гусли // гуслі – «старовинний народний багатострунний щипковий музичний інструмент». *Писані джерела відзначають існування у східних*

слов'ян струнного музичного інструмента – гусел (Історія УРСР) [СУМ, т. 2, с. 198].

Балалайка – російський народний музичний триструнний інструмент з декою у формі трикутника. Вечорами вже молодь забігає до хати, балалайка побренькує, пісні гудуть (Олесь Гончар).

Сопілка – «український народний духовий музичний інструмент із дерева або очерету, що має форму порожнистої трубки з отворами». Якийсь парубок став грати на сопілці (Наталія Кобринська) [СУМ, т. 9, с. 461].

Кобзар – «український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі». Вітер віє-повіває, По полю гуляє. На могилі кобзар сидить Та на кобзі грає (Тарас Шевченко) [СУМ, т. 4, с. 200].

ж) Народні свята, ігри:

Родео – свято скотарів, на якому змагаються в киданні ласо, приборканні диких коней тощо.

з) Звертання:

ніньо – молодий господар, пан в Латиноамериканських країнах.

нінья – пані, господарка в Латиноамериканських країнах.

аміто – господар в Латиноамериканських країнах.

пор.: рос. господин, госпожа // пол., укр. пан, пані // фр. мосьє, мадам, мадемуазель // нім. гер, фрау // англ. сер, міс, місіс.

Етнографічні та міфологічні реалії

а) етнічні та соціальні спільноти та їхні представники: *інки, аймара, кечуа, гуарани, майа, ацтеки (астеки), сапотеки, науатль (нахуатль), гуайми, араукани, тамойо (індійські племена).*

б) божества, казкові істоти, легендарні місця: *рос. Ярило, змей Горыныч, Кощей Бессмертный, Баба-Яга, Василиса-Прекрасная, Марья-Моревна; укр. Котигорошко, Івасик-телесик.*

Реалії світу природи

а) тварини: *лама, гуанако (різновиди лами), вискача (вид гризуна), анаконда, маха, курийю (види удавів);*

б) **рослини:** *кебрачо, омбу, сейба, хукаро, манго, мангле, гуай-або, тотумо, алоборрачо, жакейра, балса, кока, мандиока, агуакате* (види дерев і кущів).

в) **ландшафт, пейзаж:**

Сельва – тропічний ліс.

Пампа – аргентинський та уругвайський степ.

Саванна – венесуельські та колумбійські степи.

Сертан – засушливі райони Бразилії.

Полонина – «безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокоосу» [СУМ, т. 7, с. 94].

Реалії державно-адміністративного устрою суспільного життя

а) **Адміністративні одиниці та державні інститути:** *територія* (Аргентина, Венесуела), *штат, область, край, округ*.

б) **Суспільні організації, партії тощо, їхні функціонери й учасники:** *партія регіонів, Батьківщина, Удар; торі*.

д) **Громадянські професії, титули та звання:** *лорд, принц, граф, президент, король, канцлер*.

Ономастичні реалії

У літературних творах є немало реальних і вигаданих імен. У літературному перекладі власні імена не тільки називають, а й указують на національну приналежність. Таким чином, власні назви сприяють збереженню в перекладі національного колориту оригіналу.

а) **Антропоніми.**

Загальні імена та прізвища:

Ісп. *Хуан, Педро, Беатрис, Кармен, Кароліна, Гальвес, Сільва, Альварес;*

Укр. *Галина, Петро, Микола, Володимир, Михайло, Сашко; Петренко, Іваненко;*

Рос. *Марья, Алена, Нюра, Владимир, Михаил, Саша; Петров, Сидоров, Седых;*

Англ. *Джордж, Джон, Джек, Майкл, Томас, Том, Моллі, Бет, Мері, Розмарі.*

Фр. *Jean (Жан), Théo (Тео), Lucas (Лукас), Nicolas (Ніколя), Julien (Жульєн), Guillaume (Гійом), Philippe (Філін), Eric (Ерік), Pascal (Паскаль), Sébastien (Себастьян); Louise (Луїз), Joséphine (Джозефін), Emma (Емма), Marine (Марін), Manon (Манон), Julie (Жюлі), Pauline (Полін), Emilie (Емілі), Pascal (Паскаль).*

Індивідуальні імена та прізвища, що називають відомих політичних діячів, літераторів, художників, артистів, спортсменів й інших знаменитостей і часто потребує особливих коментарів: *Ленін, Сталін, Гітлер, Карл Маркс, Клара Цеткін, Джордано Бруно, Левітан, Рафаель, Гюго, Шекспір, Агата Крісті, Едгар По, Клінтон, Буш, Єльцин, Путін, Андрій Шевченко, Кличко.*

б) Топоніми. У перекладознавстві назви реальних географічних об'єктів В. С. Виноградов вважає доцільним розділити на дві групи: звичні та меморіальні топоніми. Другі з них несуть в собі, крім указання на геооб'єкт, додаткову змістову інформацію, яка для перекладача буває надзвичайно важливою: *Китайский квартал – средоточие притонов и публичных домов в Барселоне. Махалаонда – селение неподалеку от Мадрида, жители которого в средние века были постоянной мишенью для насмешек относительно их необразованности.*

в) Імена літературних героїв. У художніх текстах постійно зустрічаються згадки про персонажів інших творів літератури. У перекладах вони коментуються *Дон Кіхот, Санчо Панса, Дульсинея, Ромео та Джульєта, Гамлет, Отело, Яго, король Лір, місіс Марпл, Пуаро, Холмс, Наташа Ростова, Анна Кареніна, Євгеній Онегін.*

г) Назви компаній, музеїв, театрів, палаців, ресторанів, магазинів, пляжів, аеропортів тощо. Усі ці імена перекладачу важливо знати для

правильного розуміння та відтворення тексту: *Лувр, Єлсейські поля*; рос. *Красная площадь, Эрмитаж, Третьяковская галерея*.

Символи

Символи – естетично канонізовані, культурно значущі концептуальні структури іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, понятійної сфери, яка характеризується образністю, мотивованістю, дейктичністю, імперативністю, психологічністю.

а) Вегетативні символи:

Калина – в Україні символ життя, крові, вогню; дерево українського роду. Ягоди калини червоні, що символізують безсмертя роду. *Калина* на рушнику – символ неперервності сімейного життя.

Дуб і калина – в Україні символи сили та краси.

Береза – в Росії символ чистоти, весни, жіночої молодості та краси.

Сакура – в Японії символ жіночої молодості та краси, чистоти, благополуччя.

Троянда – це символ Англії. У християнській символіці червона троянда була символом мучеництва, а біла – символом невинності. Існував орден лицарів Троянди та Хреста, а війна Йорків і Ланкастерів 1455-1485 рр. була названа війною Червоної та Білої троянди.

б) Анімалістичні символи:

Кінь – символ мужності та грації в Монголії.

Півень – один із символів Франції. За однією з версій, півень став символом Франції тому, що французи вважають себе потомками галлів, а з латини «галли» та «півні» звучать однаково – *gallus*.

За народними повір'ями, нічні примари зникають з першим криком півня. Цей притаманний півню сонячний захисний символізм простежується з найдавніших часів, він був широко поширений на Близькому Сході. Мотив півня, що розганяє своїм криком нечисту силу та відлякує мерців, утворює кульмінацію в казках слов'ян (пор. також М. Гоголь «Вій»).

Слон – символ помірності, співчуття, вічності, верховної влади. У Таїланді, Камбоджі та Бірмі білий слон став символом родючості та злив.

в) Кольорова символіка:

Зелений – 1. Колір надії, символ кращого майбутнього (Панама, Чілі), 2. Символ родючості, удачі, чуттєвості, сексуальності (Іспанія); 3. Символ природи, покою та гармонії (Китай).

Білий колір в традиційній китайській культурі вважається кольором жалоби. *Біла справа* – похорони (пор. колір жалоби в Іспанія в середні віки – жовтий; темно-ліловий, фіолетовий – колір жалоби в Іспанія, Чілі; чорний – в європейській культурі). Зверхню людину китайці називають *білі очі*; негативних персонажів пекінської опери визнавали за матово-білим обличчям (пор. в європейській культурі *білий* колір символізує все позитивне). У сучасній китайській культурі *білий* колір одержує нові конотації: *ангел в білому халаті* – лікар.

Червоний в традиційній китайській культурі найемоційніший колір: символ радості, кохання, щастя, сонця, життєвої активності людини. Традиційне китайське весільне вбрання червоного кольору. *Червона справа* – весілля. *Червона квасоля* в класичній китайській поезії – символ кохання й пристрасті. Проте *червоні очі* – заздрощі. (Лю Юй Ін «Цветобозначение и символика цвета в китайской культуре»).

г) Фольклорні, історичні, літературно-книжні алюзії. У них є натяк на образ життя, поведінку, риси характеру, діяння історичних, фольклорних і літературних героїв, на історичні події, на міфи, літературні твори.

д) Мовні алюзії. У них є натяк на який-небудь фразеологізм, прислів'я, крилатий чи бродячий вислів. У перекладі книги Шамфора зустрічаємо: «*Две придворные дамы, проезжая по Новому мосту за какие-нибудь две минуты, успели увидеть там и монаха, и белую лошадь. Тогда одна из них, толкнув подругу локтем, заметила: «Что до шлюхи, то уж нам-то ее высматривать незачем».* Російському чи українському читачеві без коментаря не зрозуміти натяку в анекдоті на стару французьку приказку

«Когда по Новому мосту ни пойдешь, всегда встретишь там монаха, белую лошадь и шлюху».

Для позначення реалій в лексикології використовують термін *екзотизм*.

Екзотизми – слова, що позначають властиві іншим народам або країнам поняття: *чалма* – мусульманський головний убір; *мінарет* – башта біля мечеті, з якої закликають мусульман молитися.

– *Паничи! паничи! сюды! сюды!* – говорили они со всех сторон. – *Ось бублики, маковники, вертычки, буханци хороши! ей-богу, хороши! на меду! сама пекла!* (Гоголь, Вий).

Хозяин *хаты* ... говорил, обращаясь к своей жене: «*Жинко!* то, что поют школяры, должно быть очень разумное; вынеси им сала и что-нибудь такого, что у нас есть!» И целая миска **вареников** валилась в мешок. Порядочный кус сала, несколько **паляниц**, а иногда и связанная курица помещались вместе (Гоголь, Вий).

... ключник, схожий на старого вола, **євнух**, наділений силою теж ледве не волячою, у високій **чалмі**, в розхристаному шовковому халаті, ... кричав, аж пінився, підганяв гребців, (Загребельний, Роксолана).

Зберегти національну своєрідність оригіналу в перекладі – завдання тяжке. І. Кашкін справедливо стверджував, що «ощущение чужеземности в переводе достигается не внешней формальной экзотикой, не поверхностным копированием чужезычия, а путем глубоко понятой и чутко переданной сути, в которой заключена национальная особенность оригинала...».

3. Способи перекладу слів-реалій.

С. Влахов і С. Флорін передбачають кілька прийомів передачі реалій в перекладі:

I – транскрипція (транслітерація),

II – власне переклад, що включає: 1) неологізми (калька, полукалька, освоєння, семантичний неологізм), 2) заміна реалій, 3) приблизний переклад

(родо-видова заміна, функціональний аналог і опис, пояснення, тлумачення),
4) контекстуальний переклад.

Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна, О. О. Селіванова вбачають усунення інтерактивних перешкод, що виникли в результаті лакун, в прийомах їхньої компенсації:

- 1) тлумаченнях, примітках, виносках, коментарях;
- 2) заміні концепту на більш близький;
- 3) порівнянні з етнічним прототипом одного класу реалій у двох мовах;
- 4) генералізації (заміни гіперонімом);
- 5) еквонімізації (заміни іншою назвою видового предмета того самого класу);
- 6) заміні теми на більш близьку для іншої культури з метою збереження оцінки, емотивності фрагмента;
- 7) запозичення шляхом транскрипції, транслітерації, напівкалькування, калькування і т. ін. [Селіванова 2010, с. 321].

Транскрипція (транслітерація). При першій появі в тексті транскрибоване слово зазвичай супроводжується виноскою або поясненнями, що вміло вводяться в текст перекладу. Досвідчені перекладачі та теоретики перекладу не раз закликали колег зберігати почуття міри при використанні іншомовних слів у перекладі. Надмірне захоплення транскрибуванням іншомовних слів, що позначають реалії; а не так уже й рідко прийнятих за них, не тільки не сприяє збереженню національного колориту, а, навпаки, знищує його, захарашуючи російську розповідь і змушуючи читача спотикатися на кожному кроці об непотрібні екзотизми.

Калькування. У художньому перекладі цей прийом застосовується для передачі індивідуально-авторських неологізмів, коли перекладач створює виразні okazionalni slova. Таких словесних «придумок» і кальок багато серед загальних і власних імен. Калькуються традиційно деякі власні назви: газета «Красная звезда» – «*The Red Star*», Красная площадь – *The Red Square* (проте *ulitsa*, *prospekt* і їхні назви транскрибуються), *Liberal Party* –

Ліберальна партія. Калькування використовують для перекладу прислів'їв і приказок, коли із-за різних причин необхідно зберегти не тільки їхній зміст, але й образно-сміслову основу. Структурно-семантичне калькування іноземних слів часто застосовується в перекладах наукової літератури.

Гіпо-гіперонімічний переклад. Для цього способу перекладу характерно установлення відношення еквівалентності між словом оригіналу, що передає видове поняття-реалію, та словом в мові перекладу, що називає відповідне родові поняття, чи навпаки. З іспанської слів *нопаль* (вид кактусу), *кебрачо* (вид дерева) чи *грана* (вид горілки) будуть відповідати в українському перекладі їхні міжмовні гіпероніми (родові поняття): *кактус*, *дерево*, *горілка*.

Такий спосіб перекладу Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна, називаючи компенсацією, ілюструють цікавим прикладом: назву американської п'єси Д.-Л. Коуберна «The Gin Game» (буквально: «Гра в джин») було перекладено російською мовою «Игра в карты». Лакуна компенсована в результаті заміни конкретної назви гри *джин* загальним поняттям *гра в карти* [див.: Сорокін, Марковіна, с. 83].

Еквонімізація (уподібнення, заміна концепту на більш близький для реципієнта) – це заміна в перекладі іншою назвою видового предмета того самого класу.

Суть такого прийому пояснюють Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна: в тексті однієї культури з'являються елементи іншої – схожі чи близькі з елементами культури оригіналу, та повністю не співпадають з ними. Опорними елементами для такої заміни можуть бути знайомі реципієнту реалії, що є елементами рідної для нього культури, або реалії, відомі носіям багатьох культур. Приклад із російськомовного публіцистичного тексту: *Пьеса Коумберна получила Пулитцеровскую премию, исполнители – премию «Тони», что в американском театре также почетно, как «Оскар» в кино* [див.: Сорокін, Марковіна, с. 83].

Тлумачення, коментарі, виноски, примітки.

У випадках тлумачення реалії (перифрастичного (описового, дескриптивного, експлікативного перекладу) відповідники установлюються між словом (або фразеологізмом) оригіналу та словосполученням перекладу, що пояснює його зміст: *пучеро* – суп (юшка) з яловичини, *сельве* – тропічний ліс. За В. С. Виноградовим, перифраза нерідко поєднується з транскрипцією, замінюючи коментар, роблячи природнішим відповідне оригіналу перекладне авторське мовлення, коли його не перериває виноска. *Хуана поставила на стол пучеро, похлебку из говядины, и все принялись за еду* – приклад поєднання транскрипції та дескриптивного перекладу.

Перекладачка роману О. Гончара «Собор» І. Новосельцева залишає в російському перекладі українську реалію, пояснюючи її значення за допомогою синоніма: *Стоить птаха, поглядає з соборної висоти на улюблену свою з жабенятами сагу...* (О. Гончар, Собор) // *Стоит птица, поглядывает с соборной высоты на излюбленную свою сагу – озерцо с лягушатами ...*

У російській переклад англійської казки «Воду заперли» перекладачка Н. Шерешевська гармонійно вводить реалію та пояснює її: *А вы, наверное, знаете, что в давние времена во всем Деворшинском графстве вряд ли нашелся бы хоть один дом без своего домового, или, как их еще называли, брауни.*

Російський переклад англійської казки «Юний Роланд» (переклад Г. Кружкова) супроводжують **виноски** – «пояснення, примітки до тексту, поміщені під ним» [СУМ, т. 1, с. 443]: *Тогда отправился старший брат к волшебнику Мерлину и спросил, не знает ли тот, где искать леди Элен. – Прекрасную леди Элен, – ответил Мерлин, – похитили эльфы. (Мерлин – могущественный чародей, мудрец и пророк. Один из наиболее популярных персонажей британского фольклора; эльфы – в германо-скандинавской мифологии духи природы, легкие, воздушные существа, наделенные волшебными способностями).*

Примітки як короткі записи, що є поясненням реалії супроводжуючи публіцистичні, а інколи художні, перекладні тексти, можуть подаватися в

дужках після реалії; та часто примітки як додатки до художнього перекладного тексту поміщаються в кінці книги. Так, примітка до російського перекладу раннього драматичного твору Гі де Мопассана «В старі роки» (переклад Н. Манухіної) розміщені після тексту: *Хозяин мой вбежал весь бледный, потрясенный: «Беда! Там Синие! Видны уж батальоны!»* (с. 128). **Синие** – *войска французской революции 18 века*

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Гоголь М. В. Тарас Бульба. Вій. Вечори на хуторі поблизу Диканьки Харків : Торнадо, 2006. 413 с.

Тема 6. Способи перекладу, що застосовуються у перекладі художнього твору.

1. Денотативна (ситуативна) модель перекладу.
2. Семантична модель перекладу.
3. Інформативна модель перекладу.
4. Трансформаційна модель перекладу.
5. Модель перекладу із мовою-посередником.
6. Психолінгвістична модель перекладу.
7. Комунікативні моделі перекладу.
8. Дискурсивна модель перекладу.

Актуальною проблемою сучасного перекладознавства є моделювання перекладацького процесу.

Моделі перекладу – це гіпотетичні абстрактні схеми представлення процесу перекладу, метою побудови яких є спроба знайти пояснення перетворенню змісту, вираженого засобами однієї мови, на відповідний зміст, виражений засобами іншої мови [Селіванова 2012, с. 445].

Модель перекладу – умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад всього оригіналу або його частини.

Найбільш поширеними в загальній теорії перекладу є денотативна, семантична, трансформаційна, семантико-семіотична, комунікативно-функціональна, інформативна моделі перекладу.

Денотативна (ситуативна) модель перекладу передбачає ототожнення знаків двох мов із денотатами або референтами на підставі єдності предметного світу, складники якого отримують позначення у мовах світу. За умови відсутності у певних мовах відповідників перекладач компенсує такі лакуни за рахунок коментарів, приміток, прямих запозичень. Звернення до денотативної ситуації зумовлює спосіб її опису в певній культурі засобами відповідної мови.

Семантична модель перекладу апелює до змістовних компонентів вихідного тексту, застосовуючи компонентний аналіз відповідників, і до синтезу змісту в матеріалі мови перекладу. Ця модель оперує глибинними семантичними категоріями та структурами й передбачає досягнення адекватності шляхом відповідності набору семантичних, конотативних і стильових ознак.

Завданням **інформативної моделі перекладу** (яку запропонував і розробив Р. К. Міньяр-Белоручев) є врахування різних типів інформації, носієм яких є оригінальний текст і які повинен декодувати перекладач, щоб мовою перекладу перетворити інформаційний масив для оптимального сприйняття його адресатом перекладу. Інформативна модель має переважно етнокультурну установку, враховує своєрідність культур, онтологій етносів, умови створення вихідного тексту, культурну компетенцію адресатів перекладу.

Трансформаційна модель перекладу (І. І. Ревзін, В. Ю. Розенцвейг, Ю. Найда) ґрунтується на міжмовних трансформаціях мінімальних ядерних глибинних структур, зокрема, на перебудові синтаксичних схем побудови

речень, знанні принципів і параметрів вихідної мови й мови перекладу, трансформацій й обмежень на них у певних мовах [Селіванова 2012, с. 446].

Модель перекладу із мовою-посередником розглядають або як еталонну систему поєднання наборів ознак двох мов, або як гіпотетичну концептуальну мову, що представляє зміст тексту й позбавлена особливостей мов оригіналу та перекладу. Дослідники припускають можливість мови-посередника лише для двох мов при перекладі тексту з однієї мови на іншу як проміжний простір між ними, що фактично є сполученням двох мов. Так, мова-посередник містить набір еталонних ознак, які всі не можуть бути представлені в тій чи іншій мові, а наявні в кожній із мов частково. **Психолінгвістична модель перекладу** передбачає використання такої внутрішньої програми як згорнутого змісту оригінального тексту (концепту), що дає змогу перекодувати її за правилами мови перекладу. При цьому перекладач проектує власне зовнішнє мовлення на зміст і форму вихідного тексту.

А. Баранов представляє прикладну модель «**синтезу через аналіз**», проміжною ланкою якої концептуальне представлення тексту, позбавлене особливостей вхідної та вихідної мов, забезпечене мовними знаннями та здатністю й різноманітними екстралінгвальними знаннями. Дослідник наголошує на тому, що переклад за повною схемою – це не підбір перекладацьких відповідників, а максимально глибоке розуміння тексту плюс породження нового тексту іншою мовою, або, інакше, два послідовних переклади: спершу на гіпотетичну концептуальну мову-посередник, а потім, уже з цього посередника, на мову-мету. У наведеній моделі перекладу застосовується принцип мови-посередника як гіпотетичної концептуальної мови, що представляє зміст тексту й позбавлена особливостей мов оригіналу та перекладу. Перехід від етапу прямого перекладу до систем із трансфером, що є стратегією побудови програм машинного перекладу за допомогою введення проміжної мови-посередника, приводить до ідеї створення універсальної семантичної мови, незалежної від вхідної й вихідної мов.

Однак розробка такої мови зіткнулася з недостатнім рівнем сучасної семантичної теорії та залишилася віддаленою перспективою [див.: Селіванова 2012, с. 448].

Комунікативні моделі перекладу корелюють із моделюванням комунікативних ситуацій у теорії комунікації, прагматиці, теорії зв'язку. Такі моделі є різноманітними за кількістю складників, способом їхньої взаємодії (О. Каде, В. Вілс). Переклад у цих моделях розглядається як перехідна ланка між двома накладеними одна на одну комунікативними ситуаціями й передбачає дві фази: декодування й обробки перекладачем змісту оригінального тексту й породження нового тексту мовою перекладу. За словами Р. К. Міньяр-Белоручева, переклад мовби подвоює компоненти комунікації, з'являються два джерела, кожне із своїми мотивами і цілями висловлення, дві ситуації (зокрема, позитивна й негативна), два мовленнєвих утворення і два одержувача. Подвоєння компонентів комунікації і є головною відмінністю перекладу як виду мовленнєвої діяльності.

Перша фаза комунікативних моделей перекладу передбачає рефлексивне розуміння перекладачем світу смислів адресанта оригінального тексту, його програми інтерпретації для читача оригіналу, ступеня цінності текстової інформації та співвіднесеності її з вихідною культурою й буттям.

Друга фаза перекладу є зіставленням внутрішньо висловленої рефлексії перекладача з кодом іншої мови у «міжпороговому» просторі інтерпретації / породження з урахуванням універсуму іншої культури та буття іншого етносу, що є підґрунтям для створення тексту перекладу. З огляду на це процес перекладу можна кваліфікувати як інтерпретаційно-породжувальний дискурс. Діяльність перекладача не є ізольованою, адже вона перебуває у складних діалогічних відношеннях із буттєвою сферою, семіотичним універсумом культури тексту оригіналу та перекладу.

Дискурсивна модель перекладу, запропонована О. О. Селівановою, ґрунтується на розробленій діалогічній моделі комунікативної ситуації (дискурсу), теоретичні засади якої висновуються з концепції діалогічності

гуманітарного пізнання М. Бахтіна, теоретичного потенціалу лінгвосеміотики, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, текстолінгвістики, дискурсології, лінгвосинергетики. *Діалогічна модель* являє собою складну нелінійну систему, що включає ряд модулів як самостійних функціональних вузлів. Антропними модулями перекладу як інтерпретативно-породжувального дискурсу є адресант, передбачуваний або реальний адресат і перекладач як проміжна система, що здійснює перетворення вихідного тексту. Дані модулі представлені сферами індивідуальної свідомості, синхронізованими з полями колективної свідомості й культури етносів, і одним або двома (для перекладача) мовними кодами. Ці складові забезпечують на основі багатопланових діалогічних відношень:

а) породження модуля тексту-оригіналу з убудованою в ньому програмою інтерактивності й інтерпретації;

б) інтерпретацію цього модуля перекладачем виходячи з його компетенції й інтерпретанти;

в) породження модуля тексту-перекладу як перетворення на основі зміни реєстрів ментальних лексиконів, націлене на передбачуваного адресата;

г) сприйняття його реальним адресатом перекладу.

Діалогічними корелятами перерахованих модулів, у тому числі текстових, служать динамізовані в часі й просторі модулі інтеріоризованого буття й семіотичних універсумів культури, до яких занурені автор, перекладач й адресат. На думку авторки цієї моделі перекладу, в ракурсі пропонованої моделі представляється перспективна концепція тотального перекладу П. Торопа, відповідно до якої процесуальна сутність перекладу розглядається в сукупності чотирьох факторів: текстового, метатекстового, інтертекстового й екстратекстового. Останні два фактори детермінують переклад соціокультурною онтологією етносів, тому що культура виходить за межі сукупності або навіть системи текстів і розчиняється в соціумі.

Модель перекладу організована як синергетична, тобто відкрита, складна, нелінійна, нерівноважна суперсистема, що переходить від хаосу рефлексії перекладача до порядку породження нового тексту й далі від хаосу рефлексії адресата при сприйнятті ним перекладного тексту до порядку входження тексту до універсума нової культури. Головним аттрактором такої системи слугує діалогічність, що опосередкує всі фази перекладу. Синергетика перекладу визначається також взаємною детермінованістю всіх складових її комунікативного континуума, наявністю параметрів самоорганізації системи, що забезпечують баланс змістів і прагматичну відповідність, і деструктивних чинників, що базуються на лакуарності мов і текстів оригіналу та перекладу, невідповідності культурної й комунікативної компетенції носіїв мови оригіналу та перекладу. При перекладі, пройшовши через хаотичний, неструктурований стан, система робить фазовий перехід на якісно новий рівень самоорганізації.

Тема 7. Рівні адекватності перекладу першотвору.

Translation theorists have long disputed the interrelation of the two terms.²⁶

V. Komissarov considers them to denote non-identical but closely related notions. He claims that adequate translation is broader in meaning than equivalent translation. Adequate translation is good translation, as it provides communication in full. Equivalent translation is the translation providing the semantic identity of the target and source texts.²⁷ Two texts may be equivalent in meaning but not adequate, for example:

Никита грозил: «Покажу тебе кузькину мать.» – Nikita threatened , “I’ll put the fear of God into you!” The Russian sentence is low colloquial, whereas the English one, though it describes a similar situation, has another stylistic overtone, a rather pious one.

A. Shveitser refers the two terms to two aspects of translation: translation as result and translation as process. We can speak of equivalent translation when we characterize the end-point (result) of translation, as we compare whether the translated text corresponds to the source text. Adequacy characterizes the process of translation. The translator aims at choosing the dominant text function, decides what s/he can sacrifice.²⁸ Thus, adequate translation is the translation corresponding to the communicative situation. For example, *Здравствуйте, я ваша тетя!* can be inadequate to *Hello, I'm your aunt!*, when the Russian sentence is used not in its phatic (i.e. contact supporting) function but in the expressive function (as an interjection) to express the speaker's amazement.

Close to this understanding of translation adequacy is E. Nida's concept of **dynamic equivalence**, "aimed at complete naturalness of expression" and trying "to relate the receptor to modes of behavior relevant within the context of his own culture."²⁹ Nida's principle of dynamic equivalence is widely referred to as the principle of similar or equivalent response or effect.³⁰

Y. Retsker states that the notion of adequate translation comprises that of equivalent³¹. According to him, an adequate target text describes the same reality as does the source text and at the same time it produces the same effect upon the receptor. Translation adequacy is achieved by three types of regular correlations:

1) equivalents, that is regular translation forms not depending upon the context (they include geographical names, proper names, terms): *the Pacific Ocean – Тихий океан, Chiang Kai-shek – Чан Кайши, hydrogen – водород.*

2) analogs, or variable, contextual correspondence, when the target language possesses several words to express the same meaning of the source language word: *soldier – солдат, рядовой, военнослужащий, военный.*

3) transformations, or adequate substitutions: *She cooks a hot meal in the evening.* – *На ужин она всегда готовит горячее.*

Literal translation is the translation that reproduces communicatively irrelevant elements of the source text, This usually happens when the translator copies the source language form on this or that level of the language.

According to the language level, there exist various types of literal translation:

1) on the sound level: this type of literal translation results in the so called “translator’s false friends”, that is words similar in sounds but different in meaning: *conductor* – not *кондуктор*, but *дирижер*; *herb* – not *герб*, but *лекарственная трава*; *computer silicon chips* – not *компьютерные силиконовые чипсы*, but *кремниевые чипы компьютера*.

2) on the syntactic level: copying the structure of the source language. Sometimes an inexperienced translator is hypnotized by the source language, and, to translate “accurately”, he tries to render the meaning word for word, thus breaking combination rules of his/her own language. As an example, *We often heard his name mentioned.* – **Мы часто слышали его имя упомянутым.*

3) on the semantic level: giving the primary meaning of the word or its part, whereas a semantic transformation is required: *But outside it kept on raining.* - **Но снаружи шел дождь*, which is incorrect. Or *подполковник* - **subcolonel*, the word not existing in English.

4) etymological errors: disregarding language changes. Words acquire new meanings over time and use: *There, there, don't cry.* - **Там, там, не плачь.*

5) following the style of the source text: different registers require different language means. Thus, to use the example by V. Komissarov³², to a Russian, who got accustomed to brief and abrupt structures in the weather forecast, an English weatherman's sentence can sound like a poem line: *Mist covered a calm sea in the Strait of Dover last night.* – *Туман покрывал спокойное море в Па-де-Кале прошлой ночью.* Therefore, to produce the same impact upon the receptor as does the original, the translator has to partition the English sentence and make it more adaptable to a Russian: *Прошлой ночью в проливе Па-де-Кале стоял туман. Море было спокойно.*³³

We can see that very often literal translation is not necessarily a word-for-word translation, although it is often associated with a rather negative evaluation of the translation.

Literal translation is sometimes referred to as formal, or grammar translation, though it is not the same.

However, sometimes literal translation on this or that level is a must. The translator cannot do without it when rendering proper and geographical names (*Khabarov, Nakhodka*); some borrowings (*Red Guards* – *хунвэйбины* is a literal translation (on a semantic level), into English of the Chinese *hong* (Red) *wei bing* (Guard), while the Russian word is a literal reproduction of the Chinese word on a sound level.

In some works, literal translation is called 'faithful' translation – this term does not necessarily imply the negative connotation of slavish literalism.

Free translation is the reproduction of the source form and content in a loose way. This concept means adding extra elements of information or losing some essential ones.

Of course, it is not very accomplished of a translator to add details not described by the author, as was often done by a well-known (sometimes

notorious) Russian translator I. Vvedenski. Neither is it proficient to contract the source text like A. Houdar de la Motte who reduced the twenty-four books of the *Iliad* to twelve in his translation, leaving out all the “anatomical details of wounds” and some other information.³⁴ Scholars of translation usually take a negative view of this type of free translation, known as adaptation in history of translation.³⁵

Nevertheless, free translation is appropriate in some cases: poetry translations are done with a certain degree of freedom. A translator is also free to modernize a classic text in order to subvert established target-language reader-response. Free translation is also admitted in the titles of novels, movies, etc. For instance, the outstanding Russian novel by Ilf and Petrov «*Двенадцать стульев*» is known in the United States as “*Diamonds to Sit On*”, which is accounted for by the bookselling advertising policies. The British movie “*Square Peg*” was translated into Russian as «*Мистер Питкин в тылу врага*», since the film translators did not find the adequate Russian idiom to convey the meaning “a person unsuitable for the place in which he works or lives” expressed by the English phrase “a square peg in a round hole”.

Recently translation theorists have begun to relate free translation to **communicative translation**, depending on the purpose of the translation, and literal translation to the so-called **semantic translation**. Communicative translation tends to undertranslate, i.e. to use more generic, catch-all terms in difficult passages. A semantic translation tends to overtranslate, i.e. to be more detailed, more direct, and more awkward.³⁶ P. Newmark, however, distinguishes semantic translation - as the attempt to render as closely as possible the semantic and syntactic structures of the target language, from literal translation, when the primary senses of the lexical words of the original are translated as though out of context.

---

²⁹ Nida E. *Towards a Science of Translating*. – Leiden: Brill, 1964.

³⁰ Newmark P. *Approaches ...* – P.10.

³⁴ *Translation / History / Culture* / Ed. By A.Lefevere. – London & New York: Routledge, 1992. – P.26.

³⁵ *Routledge Encyclopedia ...* – P.5-8.

³⁶ Newmark P. *Approaches ...* – P.39.

Тема 8 Художній переклад стилістичних засобів і тропів

Analogue translation is given preference in a more popular text, such as one in literary or magazine register. When it comes to the selection between a loan form and its analog, authors would prefer a form clearer to the receptor. For example, whereas medical professionals would use the word *летальный*, journalists and writers would rather write *смертельный* to render *lethal*. Similarly, the equivalents to the term *hemostasis* would be split for two registers: *гемостаз* used in medicine, and *остановка кровотечения* used for a common receptor.

To comment on the meaning of a new or unknown term, a translator must explain it: *runaways – предприятия, переведенные на другую территорию или за границу*.

In fiction, terms and professionalisms can function as the speech record of a character showing his or her vocation, education, breeding, environment and sometimes even psychology. For example, in A. Hailey's *The Final Diagnosis*, medical terms in the speech of the heroes characterize their profession, some of their traits as well as their experience and sometimes sufferings: "*Goleman spoke carefully. 'The nurse student – the one who had her leg amputated. I dissected the limb this morning. You were right. I was wrong. It was malignant. Osteogenic sarcoma without a doubt.'*"¹⁵⁹ Russian literature is famous for A. Chekov's

---

speech portraits, the example being noncom Prishibeyev's self-portrait: “Я не мужик, я унтер-офицер, отставной каптенармус, в Варшаве служил, в штабе-с, а после того, изволите знать, как в чистую вышел, был в пожарных-с, а после того по слабости болезни ушел из пожарных и два года в мужской классической прогимназии в швейцарах служил...”

Another function of the term in fiction is to create a technical overtone, showing the surroundings in which the plot develops. For instance, in his novel *Wheels*, A. Hailey depicts a large automobile plant. J. Grisham in his *A Time to Kill* describes the court of law. Use of the appropriate mechanical and law terms facilitates this.

To preserve this function it is not necessary to translate each term by its precise technical equivalent. What is important is to keep the professional overtone of the text, so that it is possible to translate some terms and reduce those that are irrelevant to the content.

A well-considered substitution of the term may be required if the term is unknown to both the translator and the receptor. An extract from Ilf and Petrov's *Двенадцать стульев* can illustrate the idea: *Елена Станиславовна имела о плашках в 3/8-х дюйма такое же представление, какое имеет о сельском хозяйстве слушательница хореографических курсов им. Леонардо да Винчи.* The word *плашки* denotes a rare plumbing tool, not normally known to a non-expert. So it can be substituted with another name. In this case the translator uses the transformation called differentiation.

If used in its connotative poetic meaning, the term may be substituted with a word associated with another poetic image. For instance, in a lyrical text about spring the Russian *черемуха* can be translated into Japanese by *sakura*, into English by *cherry-tree*.

If the term is used in fiction to create a contrast between a neutral and colloquial vocabulary, the translator's aim is to preserve the contrast: *Вот сделаю тракцию и начну зуб тянуть. (Чехов) I'll do the traction and will start pulling out the tooth.*

EXPRESSIVE FUNCTION IN TRANSLATION

The expressive, or emotive, function is closely connected with the interpersonal function, as it also shows a person's attitude to what s/he is talking about, the emotions s/he feels when saying something, irrespective of any response.²²⁹ It shows the mental state of a person in relation to what s/he is talking about.

Most typically the expressive function is met in colloquial speech, in fiction, in journalistic register.

Researchers have described some components that make up the expressive function

- emotive semes (emosemes)
- expressive semes (expressemes)
- appreciative semes (appresemes)
- stylistic semes (stylesemes)
- pragmatic semes (pragmemes)

Emotive semes, or emosemes, are bits of meaning, with the help of which a person expresses emotions. “*You old fool,*” said Mrs. Meade *tenderly*... (Mitchell) – “*Ах, ты, дурачок,*” – *нежно* сказала миссис Мид... The word *tenderly* shows positive emotions expressed in the first words, which makes a translator choose a diminutive form of address in Russian and reduce the adjective *old* (compare the opposite meaning of the phrase “*Ах, ты, старый дурак*”). As has been described in Part IV Chapter 9 §3, expressive affixes are a cultural and linguistic peculiarity of Russian. Though they exist in English (*-let, -ster, -ard, -kin, --ling*), affixes of this type are used far less frequently.

Emotions (regret, annoyance, etc.) can be expressed not only by notional emotive words, but also by interjections: *Since we did not succeed, why, we must try again.* – *Раз мы потерпели неудачу, что ж, надо попытаться снова.*

Modal verbs can also contribute to expressing emotions, for example, irony. This is typical of the modal verbs *would*, *could* and *might*: “*And then Harry got drunk.*” “*He would do, wouldn't he!*” – “*И затем Гарри напился.*” “*Это так на него похоже!*” *You could help me with the dishes!* – *Мог бы помочь мне с посудой!*

Expressive semes (expressemes) intensify the denotative meaning either by special intensifying phrases or by creating an image through a metaphor or simile.

Intensification can involve the use of adverbs. The position of an adverb can be decisive in meaning and it, therefore, effects the translation: *They attacked him violently.* – *Они напали на него со всей силой* (physical assault is implied.) *They violently attacked him.* – *Они подвергли его яростным нападкам* (verbal assault is implied.)²³¹

In informal American English, the phrases *sort of* and *kind of* are used as intensifiers before any part of speech, including the verb: “*He doesn't have any job,*” *Maxwell explained.* “*He just sort of hangs around various labs and lends a hand.*” (*M. Wilson*) – “*У него нет работы,*” – *объяснил Максвелл.* “*Он вроде как крутится возле разных лабораторий и помогает.*” *He is kind of clever.* – *Он вроде умный.* In Russian, particles and adverbs are widely used as intensifiers.

Special syntactic constructions are used to intensify the expression: *Don't I know that!* – *Мне ли не знать этого!* *Who should come in but the mayor himself!* – *Кто бы вы думали вошел – сам мэр!* *Look here, Father, you and I have always been good friends, haven't we?* – *Слушай, папа, мы с тобой всегда были хорошими друзьями, правда?*

Comparisons, similes and metaphors have good expressive power.* ...*Я открыла глаза, смотрю: она, моя голубушка, сидит на постели, сложила вот так ручки, а слезы в три ручья так и текут* (*Л.Толстой*). - ...*I opened my eyes and looked: there she was, the darling, sitting on the bed with her hands clasped so, and the tears came streaming out of her eyes* (*Transl. by S. Lubensky*). The Russian idiom *течь в три ручья* is substituted here by a metaphorically

charged verb, converted from a noun. This sentence illustrates another typical dissimilarity of Russian and English. Russian communicators tend to apply zoological metaphors to addressing people (in this sentence we deal with the appositive metaphor: *моя голубушка*). These images are alien to foreigners. English-speaking people use quite a definite set of expressive means in this case.*

Appreciative semes (appresemes) are responsible for the speaker's approval or disapproval of a situation. It is interesting to know that in Russian and English semes for disapproval prevail over approbation semes (there are more words for blaming than for praising).²³² “*You are a fine honest rogue, Scarlet!*” *A rogue! Queer that the term should hurt her. She wasn't a rogue, she told herself vehemently.* (M. Mitchell) – “*Ты прекрасная убежденная плутовка, Скарлет!*” *Плутовка! Странно, что это слово так ранило ее. Она вовсе не плутовка, яростно повторяла она.* A sudden combination of words with different appreciative connotation does not soften the negative meaning of the word *rogue* and this contrast must be rendered in translation.

Context plays a very important role in determining the appresemes. Depending on the situation, the phrase *What a man!* can be translated with approval: *Какой человек! Ну и человек! Вот человек! Вот это человек!* or with disapproval: *Что за человек! Ну и тун!* Prosody of the utterances would also be different.

Russian diminutive and pejorative forms of address (*Ванечка – Ванька*) are usually lost for an English-speaking person, unaccustomed to such forms: *Ванечка, подожди минуту!* (И. Куприн) – *Vanya! Wait a minute.*

Stylistic semes (stylesemes) lower or elevate the tone of speech. K. Chukovsky illustrates stylesemes with his well-known denotative synonyms: *Светловолосая дева, чего ты дрожишь? Рыжая девка, чего ты трясешься?*

Stylistic semes regulate semantic agreement of words. The following sentences seem odd or humorous because they include words with opposite stylistic charges: *He commenced to scratch his back. Графиня хлебала щи с*

annemumom. Since not all stylistically charged words have equivalents of the same style in the target language, there is a possible trap for a translator to lose a styleseme or change it.

Pragmatic semes (pragmemes) arouse communicator's particular background associations. These semes are most difficult to render, since they may fail to coincide even for representatives of the same ethnic culture but of different generation (the phrase “*союз нерушимый*” will evoke nostalgic feelings of the former country, the USSR, with an elderly person, but it practically says nothing to a teenager, who does not know the anthem of the USSR and has no such association).

Translation from one language into another is far more complicated. *Stars and Stripes, Star-Spangled Banner, Old Glory* sound pompous to an American who recognizes the paraphrase for the national flag of the USA. But the representatives of other nations may miss this pragmeme.

Different people do not have the same symbolic associations. For Uzbeks, *the moon* is associated with a girl's beautiful face, which is reflected in their folklore. But A. Pushkin used this image in the opposite sense: *Кругла, бледна лицом она, как эта глупая луна.*

Thus ethnic and cultural differences between peoples interfere with translation and require thorough investigation on the part of the translator and subtle work at conveying all expressive semes.

How can a translator obtain adequate translation or, to use the term by E. Nida, dynamic equivalence?

Among the most frequently used techniques for obtaining the text expressive function in translation are compensation and substitution. Particularly common is asymmetrical compensation, that is, using a compensated element in some other place of the text. This can be illustrated with an extract from “The Catcher in the Rye” by J. Salinger. Holden is describing his brother: *He just got a jaguar. One of those little English jobs that can do around two hundred miles an hour. It cost him*

---

damn near four thousand bucks. He's got a lot of dough, now. – Купил себе недавно «ягуар». Английская штучка, может делать двести миль в час. Выложил за нее чуть ли не четыре тысячи. Денег у него теперь куча. (Пер. Р. Райт-Ковалевой) Some of the expressive words (*damn, dough*) are lacking in this translation. But their expressiveness is compensated by other words, (more emphatic than their English correspondences - *выложил, штучка, куча*) and elliptical Russian sentences.

.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Об'єкт, предмет і завдання курсу «Перекладознавство».
2. Матеріал перекладу. Функціональне призначення текстів.
3. Розділи перекладознавства.
4. Зв'язок перекладознавства з іншими галузями знань.
5. Проблема дефініції перекладу.
6. Типологія перекладу.
7. Проблема визначення еквівалентності в перекладознавстві.
8. Поняття *еквівалентність* й *адекватність* в перекладознавстві.
9. Типології еквівалентності в перекладознавстві.
10. Залежність еквівалентності від типу перекладного тексту.
11. Трансформації як спосіб досягнення еквівалентності.
12. Моделі перекладу.
13. Денотативна (ситуативна) модель перекладу.
14. Семантична модель перекладу.
15. Інформативна модель перекладу.
16. Трансформаційна модель перекладу.
17. Модель перекладу із мовою-посередником.
18. Психолінгвістична модель перекладу.
19. Комунікативні моделі перекладу.
20. Дискурсивна модель перекладу.
21. Установки перекладу.
22. Транслітерація як прийом відтворення графічної форми іншомовного слова.
23. Транскрипція як прийом відтворення звукової форми іншомовного слова.
24. Комбінація транскрипції та транслітерації.
25. Фонографічна заміна за традицією.
26. Зміна ритміко-мелодійного малюнку віршів.
27. Трансформації на словотвірному рівні.

-
28. Трансформації на морфологічному рівні:
  29. Категорійна заміна в перекладі.
  30. Частиномовна заміна в перекладі.
  31. Заміна морфологічних засобів лексичними.
  32. Трансформації на синтаксичному рівні:
  33. Заміни словосполуки словом і навпаки в перекладі.

Завдання до Теми 1.

Варіант 1

1. Дайте визначення перекладу. Представте класифікації перекладу.
2. Опишіть моделі перекладу з мовою-посередником.
3. Як ви розумієте вислів В. Жуковського: «Перекладач у прозі – раб...
Перекладач в поезії – суперник»?

Варіант 2

1. Дайте визначення еквівалентності. Охарактеризуйте різні типи еквівалентності.
2. Опишіть комунікативну модель перекладу.
3. Як ви розумієте вислів О. Мандельштама: «*Переклади іноземних класиків до снаги лише великим художникам слова*»?

Завдання до Теми 2

1. Розкажіть про транслітерацію як прийом відтворення графічної форми іншомовного слова.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.
Jane Austen was only beaten by J.R.R. Tolkein in the massive BBC survey to choose Britain's favourite books // Джейн Остін поступилася місцем лише Дж. Р. Р. Толкіну за підрахунками BBC у виборі улюблених книг Великобританії.

Завдання до Теми 3

Варіант 1

1. Опишіть транскрипцію як прийом відтворення звукової форми іншомовного слова.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.

From the late Victorian era, George Elliot, Thomas Hardy and Rudyard Kipling remain popular today // З кінця Вікторіанської епохи й до наших днів, Джордж Еліот, Томас Харді та Редьярд Кіплінг залишаються в перших рядах.

Варіант 2

1. Розкажіть про комбінацію транскрипції та транслітерації в перекладі.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.

William Wordsworth and Samuel Taylor Coleridge were the first important English romantic poets, followed by Lord Byron, Percy Shelley and John Keats. // Вільям Вордсворт і Семюель Тейлор Колрідж були першими визначними англійськими поетами-романтиками, згодом до них приєдналися лорд Байрон, Персі Шеллі та Джон Кітс.

Завдання до Теми 4

1 Варіант 1

1. Розкажіть про фонографічну заміну за традицією в перекладі.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.

Jane Austen is still many people's favourite author today and her works, including "Pride and Prejudice" (1813) and "Emma" (1816) are known for their independence and wit // Джейн Остін як і раніше залишається улюбленицею багатьох читачів, а її роботи, у тому числі «Гордість та упередження» (1813), «Емма» (1816) – відомі своєю незалежністю і дотепністю написання.

Варіант 2

1. Розкажіть про зміну ритміко-мелодійного малюнку віршів.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.

ΦΦThe novels of Charles Dickens are noted for their colourful and sometimes eccentric-

---

characters // Романи Чарльза Діккенса відзначені за їх насичену, а іноді незвичайну образність.

Завдання до Теми 5

1. Розкажіть про трансформації на словотвірному рівні.
2. Визначте способи перекладу власних назв. Охарактеризуйте їх.

The novels of the three Bronte sisters – Emily, Charlotte, and Anne – have many romantic elements and are known especially for their psychologically tormented heroes and heroines // Романи трьох сестер Бронте – Емілії, Шарлотти та Енн – наповнені романтичними елементами і особливо відомі завдяки духовним стражданням головних героїв.

Завдання до Теми 6

Варіант 1

1. Розкажіть про еквівалентність та адекватність текстів оригіналу та перекладу.
2. Опишіть психолінгвістичну модель перекладу
3. Як ви розумієте вислів О. Пушкіна: «Підрядний переклад ніколи не може бути правильним»?

Варіант 2

1. Проаналізуйте тексти (розмовні, наукові тощо) як об'єкти перекладу? Опишіть рівень їхньої еквівалентності
2. Розкажіть про дискурсивна модель перекладу.
3. Як ви розумієте вислів А. Шлегеля: «Перекладач – це посол від нації до нації...»?

Завдання до Теми 7

- переклад та перекладацький аналіз уривку з тексту жанру фентезі;
- переклад та перекладацький аналіз англomовної казки.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Рівні та одиниці перекладу.
2. Орфоепічні аспекти перекладу.
3. Морфологія та синтаксис. Перекладознавчі аспекти.
4. Лексичні труднощі перекладу.
5. Синтаксичні труднощі перекладу.
6. Текст оригіналу: типи текстів.
7. Класифікація художніх текстів.
8. Принципи перекладознавчого аналізу художнього тексту.
9. Лінгвістична рецепція тексту.
10. Літературознавча інтерпретація.
11. Лінгвопоетичний аналіз.
12. Переклад малих літературних жанрів.
13. Переклад великих літературних жанрів.
14. Відтворення часового простору та рис літературного напрямку у перекладі художнього твору.
15. Відтворення семантичних фігур мовлення.
16. Відтворення індивідуального стилю автора художнього твору.
17. Переклад поезії.
18. Передача прагматичної інформації.
19. Використання аналогових тестів при перекладі художнього твору.
20. Чинники неадекватності перекладу.

Контрольна робота 1.

1. Проаналізуйте та перекладіть уривок з художнього тексту
ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND by Lewis Carroll, CHAPTER 7 - "A Mad Tea-Party" з англійської мови на українську:

[...] The Hatter shook his head mournfully. 'Not I!' he replied. 'We quarrelled last March—just before *he* went mad, you know—' (pointing with his tea spoon at the March Hare,) '—it was at the great concert given by the Queen of Hearts, and I had to sing

"Twinkle, twinkle, little bat! How I wonder what you're at!"

You know the song, perhaps?'

'I've heard something like it,' said Alice.

'It goes on, you know,' the Hatter continued, 'in this way:—

"Up above the world you fly, Like a tea-tray in the sky. Twinkle, twinkle—"

Here the Dormouse shook itself, and began singing in its sleep

'Twinkle, twinkle, twinkle, twinkle—' and went on so long that they had to pinch it to make it stop.

'Well, I'd hardly finished the first verse,' said the Hatter, 'when the Queen jumped up and bawled out, "He's murdering the time! Off with his head!"'

'How dreadfully savage!' exclaimed Alice. [...]

2. Дати загальну характеристику ролі художнього перекладу в історії світової культури.

3. Розкажіть про новаторство В. В. Коптілова в галузі художнього перекладу.

Контрольна робота 2.

1. Проаналізуйте та перекладіть художній текст **“A Red, Red Rose” by Robert Burns** з англійської мови на українську.

“A Red, Red Rose” by Robert Burns

O my Luve's like a red, red rose That's newly sprung in June; O my Luve's like the melodie That's sweetly played in tune. As fair art thou, my bonnie lass, So deep in luve am I; And I will luve thee still, my dear, Till a' the seas gang dry: Till a' the seas gang dry, my dear, And the rocks melt wi' the sun; I will luve thee still, my dear, While the sands o' life shall run. And fare thee weel, my only Luve, And

---

fare thee weel awhile! And I will come again, my Luve, Tho' it ware ten thousand
mile.

2. Дати загальну характеристику особливостей перекладу
"національного колориту".

3. Розкажіть про перекладацьку діяльність М. Лукаша.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кобякова І. К. Механізми перекладу складних речень як мінімальної одиниці перекладу в англійській мові. *Topical issues of the development of modern science: The 4th International scientific and practical conference* (December 11–13, 2020). Sofia: ACCENT, 2020. С. 412–420.
2. Бондаренко Ю. Словесно-стильовий аналіз літературного твору в школі. *Дивослово*. № 5. 2020. С. 11–16
3. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>
4. Анохіна Т. О. Вимоги роботодавців до сучасних перекладачів. *Перекладацькі інновації: матеріали X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, м. Суми, 20–21 березня 2020 р. / редкол. : С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 10–11.
5. Швачко С. О., Кобякова І. К., Анохіна Т. О. Об'єкти перекладознавства: монографія. Суми: СумДУ, 2020. 222 с.

Допоміжна

1. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей. Черкаси: ЧДТУ, 2020. 22 с
2. Швачко С. О. Перекладознавча модифікація номінативних та комунікативних одиниць (на матеріалі приказок, прислів'їв та загадок). *Jazyk a kultura, Linguo-Cultural and Translation-Interpretation Centre of Excellence at the Faculty of Arts at Faculty of Arts*. № 41–42. University of Prešov, 2020. С. 134–140.
3. Дроздовський Д. Художній світ британського постпостмодерністського роману як чинник наукового пізнання дійсності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 31, том 1, 2020. С. 333–338.

-
4. Мізінкіна О. О., Чмир А. В. Портрет у романах «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда та «Шестиднев, або корона дому Острозького» П. Кралюка (щодо проблеми двійництва). *Південний архів* (Збірник наукових праць. Філологічні науки). Херсон, 2020. Вип. 79. С. 53–59.
  5. Нестелєєв М. Лабіринти американського постмодернізму. К.: Темпора, 2020. 464 с.
  6. Kravets O., Proskurina N. Mythological World in D. Lessing's Dilogy «Mara and Dann». *Південний архів* (Збірник наукових праць. Філологічні науки). Херсон, 2020. Вип. 78. С. 52–56.
  7. Whitted B., Androulaki A. English Literature. Oxford: Oxford University Press, 2020. 400 p.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адекватність – близькість оцінок змісту текстів оригіналу та перекладу їхніми адресатами; відповідність тексту перекладу поставленій перед перекладачем меті.

Аксіологічні трансформації – прагматичні трансформації, які спрямовані на збереження ціннісної орієнтації текстів у перекладі.

Архетип – первинна уроджена психічна структура, прояв родової пам'яті, історичного минулого етносу, людства, їх колективного підсвідомого, що забезпечує цілісність і єдність людського (О. Селіванова).

Виноска – пояснення, примітка до тексту, поміщені під ним.

Відчужена перекладацька установка – спричиняє занурення читача перекладу до чужої культури, онтології, ментальності, мови й дає змогу адресатові вільно адаптуватися до них у чужому текстовому середовищі за допомогою коментарів, приміток, пояснень перекладача.

Гіперонімічна заміна – перекладацька заміна гіпоніма гіперонімом (генералізація).

Гіпонімічна заміна – перекладацька заміна гіпероніма гіпонімом (конкретизація).

Деметафоризація – перекладацька заміна метафори неметафорою.

Денотативна модель перекладу передбачає ототожнення знаків двох мов із денотатами або референтами на підставі єдності предметного світу, складники якого отримують позначення в різних мовах.

Дериват – похідне слово.

Діалогічна модель перекладу – це складна нелінійна нерівноважна система, що включає ряд модулів як самостійних функціональних вузлів.

Дискурс – (від фр. discours – мовлення, у лат. discursus – блукати, розгалуження, розростання, коловорот) – зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, занурений у життя.

Довільний переклад – це переклад загального змісту мовлення іншою мовою так, як його розуміє перекладач.

Дослівний переклад – це відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін і без суттєвої зміни порядку слів у реченні.

Еквівалентність – збалансоване співвідношення двох найважливіших характеристик тексту оригіналу і тексту перекладу: повноти і точності змісту, що передається **Еквонімічна заміна** – заміна гіпоніма іншим гіпонімом того самого класу.

Експресивна трансформація – це модифікація чи втрата, посилення чи применшення ознаки в перекладі.

Етнокультурна перекладацька установка – установка, за якої позиція перекладача визначає адаптацію-перетворення тексту оригіналу відносно культури та ментальності представників етносу, для яких здійснюється переклад.

Загальна теорія перекладу вивчає універсальні закономірності процесу перекладу взагалі та залежно від жанру перекладних текстів, визначає теоретичні засади міжмовних, стилістичних, функціональних й інших відповідників, специфіку усного та письмового перекладу тощо.

Ймовірнісне прогнозування – здатність перекладача до певної міри вгадувати зміст ще не сказаних відрізків тексту на ВМ.

Інформативна модель перекладу – модель перекладу, завданням якої є врахування різних типів інформації, носієм яких є оригінальний текст, який повинен декодувати перекладач, перетворивши мовою перекладу інформаційний масив для оптимального сприйняття його адресатом перекладу.

Історія теорії та практики перекладу пов'язана з дослідженням історичних етапів й основних напрямків перекладацької діяльності, періодизацією перекладів, варіюванням уявлень про сутність перекладу, роль перекладної літератури в національних літературах тощо.

Калькування – поморфемний переклад лексичних одиниць; по компонентний переклад фразеологічних одиниць.

Категорійна заміна – це зміна в перекладі категорії роду, числа, відмінка, стану дієслова, форми ступеня порівняння тощо.

Коментар – пояснення, тлумачення до якого-небудь тексту.

Композит – складне, похідне слово.

Комунікативна модель перекладу корелює із моделюванням комунікативних ситуацій у теорії комунікації, прагматиці, теорії зв'язку. Переклад у такій моделі розглядають як перехідну ланку між двома накладеними одна на одну комунікативними ситуаціями.

Конотація – додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації.

Концептуальні трансформації – це заміна реалій оригінального тексту реаліями збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу мови перекладу, зміна за допомогою мовних засобів різних рівнів способів категоризації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду.

Культурної інформації – сукупності маркованих знань і уявлень носіїв певної етнічної культури.

Лакуна (від лат. *lacuna* – пробіл, заглиблення) – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення.

Машинний переклад – переклад текстів (письмових й усних) з однієї природної мови на іншу за допомогою комп'ютера.

Мегатекстові трансформації – це коментування та примітки, які дають змогу збалансувати прагматичний вплив на реципієнтів.

Міфи – фіктивні закріплені в етносвідомості ідеї, в які вірять усі представники етносу, які не потребують доказів.

Моделі перекладу – гіпотетичні формалізовані й ідеалізовані схеми представлення процесу перекладу, метою побудови яких є спроба знайти пояснення перетворенню змісту, вираженого засобами однієї мови, на відповідний зміст, виражений засобами іншої мови.

Оцінно-емотивна трансформація – трансформація орієнтована на заміну, втрату або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компонента мовних одиниць.

Партонімічна заміна – перекладацька заміна назви цілого назвою його частини.

Парто-парнонімічна заміна – перекладацька заміна назви однієї частини цілого назвою іншої.

Переклад – викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації через еквівалентний (адекватний) текст на іншу мову (В.С. Виноградов).

Перекладацькі відповідники (еквіваленти) – це слова та словосполучення перекладу й оригіналу, які в одному з своїх значень передають рівний, або відносно рівний, обсяг інформації та є функціонально рівнозначними.

Перекладацька трансформація – це перетворення, модифікація форми, або змісту й форми, зокрема з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу та перекладеного тексту.

Перекладацькі установки – головні регуляторні ланки перекладацької діяльності, що визначають мету та зміст роботи перекладача.

Перекладознавство – це наукова дисципліна, яка вивчає процес і результат перекладацької діяльності.

Письмовий переклад – це не озвучений, а викладений у вигляді символів на певному носії, який можна зберігати та копіювати.

Послідовний переклад іде за текстом першотвору, або є таким, що вже пролунав, тобто сказаним повністю, або виголошуваним з перервами – зазвичай «поабзацно» (групами з декількох речень), рідше «пофразово» – окремими реченнями з паузою після кожного речення.

Прагматика є відношенням знака до інтерпретатора.

Прецедентний феномен – компонент знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певного етносу, актуальний і використаний у когнітивному та комунікативному планах

Примітка – 1. Короткий запис, що є поясненням до якогось тексту. 2. Додаток до якого-небудь твору, що містить у собі пояснення до нього або відомості про його автора.

Пропозиційна інформація носить істинний, об'єктивний характер і передається словами в прямих значеннях.

Психолінгвістична модель перекладу передбачає використання такої внутрішньої програми як згорнутого змісту оригінального тексту, що дає змогу перекодувати її за правилами мови перекладу.

Реалії – одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві одній лінгвокультурі та відсутні в іншій (О. Д. Швейцер).

Реметафоризація – перекладацька заміна неметафори метафорою.

Семантика є відношенням знака (в унілатеральній концепції знака) або форми знака (в білатеральній концепції) до позначеного ним змісту.

Семантична модель перекладу апелює до змістових компонентів вихідного тексту, застосування компонентного аналізу відповідників і до синтезу змісту в матеріалі мови перекладу.

Символи – естетично канонізовані, культурно значущі концептуальні структури іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, понятійної сфери, яка характеризується образністю, мотивованістю, дейктичністю, імперативністю, психологічністю.

Синтактика є відношенням знака до інших знаків в мовленнєвому потоці.

Синхронний переклад – це переклад, що здійснюється одночасно з виголошуванням тексту оригіналу.

Спеціальні теорії перекладу досліджують специфіку різних видів перекладацької діяльності (переклад усний, письмовий, синхронний, послідовний, абзацно-фразовий тощо) та особливості, своєрідність і закономірності, зумовлені жанром твору, що перекладається (переклад художньої, наукової, технічної, публіцистичної й іншої літератури).

Стереотипи – детерміновані культурою, впорядковані та фіксовані структури етнічної свідомості, які уособлюють результат пізнання дійсності етнічною спільнотою і є схематизовано стандартною ознакою, матрицею предмета, події, явища.

Тлумачення – текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь.

Транскрипція – це формальне пофонемне перетворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу.

Транслітерація – це формальне перетворення за порядком букв вихідної лексичної одиниці за допомогою абетки мови перекладу.

Трансметафоризація – перекладацька заміна донорської зони метафори.

Транспозиція – це перехід слова з однієї частини мови в іншу або використання однієї мовної форми у функції іншої.

Трансформаційна модель перекладу ґрунтується на міжмовних трансформаціях мінімальних ядерних глибинних структур, зокрема, на переструктуризації синтаксичних схем побудови речень, знанні принципів і параметрів вихідної мови та мови перекладу, трансформацій і обмежень на них у певних мовах.

Трансформації з прагматичним компонентом – зміна форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача.

Універсалістська установка перекладу нівелює чи мінімізує розбіжність деяких типів інформації задля передачі загального змісту тексту, покладаючись на міжкультурну компетенцію читачів перекладу, їхню енциклопедичну обізнаність, що дає змогу частково усунути наслідки такого нівелювання.

Усний переклад – це передача змісту усного висловлювання, складеного на одній мові, за допомогою мовних засобів іншої мови, з урахуванням всіх лексичних, граматичних і стилістичних особливостей.

Фігуративна трансформація – це утрата або модифікація певної стилістичної фігури в перекладі.

Формальна трансформація – це зміна форми в перекладі за умови збереження змісту оригіналу.

Формально-змістова трансформація – це зміна форми й модифікація змісту, що зумовлено специфікою мовних систем оригінального й перекладного тексту та контекстуальними й прагматичними чинниками.

Фразеологічна трансформація – це перекладацька заміна фразеологічної одиниці нефразеологічною одиницею або іншим фразеологізмом.